

Bibliotek

Universell utforming for aktive og sosiale liv

KOMMUNESEKTORENS ORGANISASJON

The Norwegian Association of Local and
Regional Authorities

«Bibliotekloven slår fast at bibliotekene
skal være for alle. Det betyr at de må
være tilgjengelige – og gratis.»

Sølvi Tellefsen, biblioteksjef, Lillestrøm bibliotek

FORSIDEBILDE: Annett Eidsvåg
Garvik elsker bøker og er ofte å finne
på Bergen bibliotek. Les mer på side
34. (Foto: Fredrik Naumann/Felix
Features)

Ansvarlige redaktører:

Anne Gamme og
Christian Hellevang

Utvikling og produksjon:

Marianne Alfsen og
Lena Storvand / Felix Media

Journalister:

Lena Storvand, Bente Frøytlog og
Marianne Alfsen / Felix Media

Fotograf:

Fredrik Naumann / Felix Features

Grafisk formgivning:

Bly.as

Trykk:

Byråservice

Utgivelsesår: 2024

ISBN 978-82-93866-47-3

Dette heftet er utgitt av KS

KS er kommunesektorens
interesse- og arbeidsgiverorganisasjon.
Alle landets 357 kommuner og
15 fylkeskommuner er medlemmer.

Innhold

- 3 Fra «boklager» til møteplass
- 4 Biblioteket er en unik møteplass
- 8 Lillestrøms nyeorstue
- 12 Pilotarbeid gjorde susen
- 18 Nøkkelen er kunnskap
- 24 Leselyst for alle
- 28 Skapte rom for livskvalitet
- 34 Forener fortid og fremtid
- 41 Lyd inkluderer
- 42 Slik ble biblioteket alders- og demensvennlig
- 46 Knutepunkt i byen
- 51 Tydelig budskap
- 51 Lys gir ro
- 52 Nytt liv i fredet bygg
- 58 Slik definerer vi universell utforming i Norge

**Bodø bibliotek,
les mer på
side 46**

Fra «boklager» til møteplass

Det satses på bibliotek i norske kommuner. Det som fra før var et sted man med hviskende stemme lånte med seg bøker hjem, er blitt til aktive møteplasser, debattarenaer og kulturscener.

Over halvparten av befolkningen har benyttet seg av et folkebibliotek, enten fysisk eller digitalt, i løpet av de siste 12 månedene. Det viser en undersøkelse fra Nasjonalbiblioteket, gjennomført i mars 2023.

Bibliotekloven er klinkende klar: Bibliotekene skal være for alle. Det betyr blant annet at de må utformes universelt.

I dette heftet ser vi hvordan biblioteker over hele landet har tatt grep for å bli tilgjengelige. Heftet er inspirert av medlemmene i KS' kommunenettverk for universell utforming, som ble opprettet i 2013. Målet er å bidra til et inkluderende samfunn, gjennom å dele erfaringer og fjerne hindre.

Alle prosjekter støter på utfordringer. Eksempelene i heftet er ikke ment som fasit på hva som er godt nok – men som inspirasjon og læring. Vi har bevisst utfordret alle vi har intervjuet til å svare på hva de kunne gjort annerledes.

KS' kommunenettverk for universell utforming er finansiert med midler fra Kulturdepartementet.

Illustrasjon: Kristine Gulden/Bly

Biblioteket er en unik møteplass

Hva skal til for at biblioteket er for alle?
Svaret rommer mye mer enn tekniske løsninger.

Lysstoffrør som durer og blinker. Ukomfortable bibliotekarer. Stigmatiserende plassering av bøker. Mangel på stille soner. Soner som er for stille. Dette er bare noe av det Gerd Berget vet kan være vanskelig for noen bibliotekbrukere. Hun er førsteamanuensis i bibliotek- og informasjonsvitenskap ved OsloMet. Berget forsker på, og underviser i, hvordan bibliotek og arkiv bør utformes for å kunne brukes av alle.

SNEVERT FOKUS

– Universell utforming knyttes ofte til motoriske og sensoriske utfordringer. For motoriske utfordringer er den fysiske utformingen viktig: Døråpnere, dørbredde, skranke i to høyder, og så videre. Det sensoriske, som nedsatt syn, fordrer belysning sterk nok til at man kan se terskler, og skilt med gode kontraster og skrifttyper. Brukere som er helt blinde må ha ledelinjer å navigere etter, punktskrift på lydbok-omslag, og digitale tjenester som kan brukes sammen med hjelpemiddeleteknologi, eksemplifiserer Gerd Berget. Hun forteller at mange blir overrasket over at også kjønnsnøytrale toaletter og informasjonsplakater som forstås av mennesker med ulike kognitive ferdigheter, har med universell utforming å gjøre.

– Men prinsippet bak universell utforming er at bygg og tjenester skal kunne brukes av så mange som mulig, fastslår forskeren og utdyper:

– Universell utforming handler ikke bare om funksjonsvariasjoner. Det handler om å utforme bibliotek som kan brukes av alle typer mennesker, uavhengig av alder, størrelse, kjønn, legning, kjønnsidentitet, kulturell bakgrunn og funksjonsvariasjoner. Selv om det er fort gjort å tenke at det er funksjonsvariasjonene man skal fokusere mest på, har også andre grupper behov for at man gjør noen grep.

Forskningen viser for eksempel at mange transpersoner ikke bruker bibliotek som ikke har kjønnsnøytrale toaletter.

– Bibliotekene er ofte flinke til å lage utstillinger

i forbindelse med Pride, men man må tenke på at bøkene som trekkes frem i denne måneden bør være en naturlig del av bokformidlingen ellers i året også. Man må også se på bruken av klassifikasjonsskjemaer og emneord, for å sikre at disse er oppdaterte og samsvarer med terminologi som brukes i samfunnet ellers. Det er også viktig at bibliotekarer har god kjennskap til fremmedspråklig litteratur og vet at de for eksempel kan låne bøker fra Det flerspråklige bibliotek.

MANGE BLIR OVERSETT

At flere grupper lettere blir oversett når det kommer til universell utforming tror forskeren skyldes følgende:

– Det er lett å forstå at det er vanskelig for en person i rullestol å manøvrere seg rundt i et trangt bibliotek, eller ikke rekke opp i hyller. Det er ikke like enkelt å skjønne at en i autismespekteret kanskje ikke kommer på biblioteket på grunn av lysstoffrør som blinker og lager lyd. Det er også lettere å overse personer med utviklingshemming som ikke har kunnet tale sin egen sak, eksemplifiserer hun.

For mange grupper kan altså fokuset på – og forståelsen for – deres behov være mangelfull. Forskning viser for eksempel at døve ofte velger bort biblioteket fordi bibliotekarer kan være åpenbart ukomfortable med å kommunisere med dem.

– Det går bare på hvor godt forberedt bibliotekarene er på å møte ulike brukere når de er på jobb. Er du ikke forberedt kan du bli litt usikker, og det blir veldig tydelig for en som er vant til å lese kroppsspråk.

UNIK MØTEPlass

Biblioteket er i en unik posisjon som møteplass, sier Berget, og mener nettopp det bør utnyttes maksimalt.

– Bibliotek er ingen institusjon, og der ligger det et stort potensial. Folk kan oppleve det som

→ vanskelig å dra til et arrangement på et aldershjem, eller et dagsenter for psykisk helse, mens det ikke er stigma å være med på tilsvarende på biblioteket. Der kan du også møte andre mennesker uten at du trenger å snakke med dem. Det er fint for mange som synes det er vanskelig å interagere, men som ønsker mer enn å bare sitte hjemme, sier Berget, og legger til:

– Derfor må man lage aktiviteter og arrangementer som passer for mange grupper – og sørge for at biblioteket fungerer for alle.

BILLIG LØSNING

Løsningene kan noen ganger være forholdsvis enkle og tilnærmet gratis. Berget sier nøkkelen er å gi bibliotekarer mer kunnskap om mangfold generelt.

– Det er kanskje fort gjort å tenke at biblioteket vårt er så gammelt, vi har så lite penger, vi får ikke gjort noe. Men alle bibliotekarer bør være forberedt på å møte mange ulike typer brukere og scenarier. En fagdag for å få opp kunnskapen og oppmerksomheten, for eksempel, koster ikke mye penger, presiserer Gerd Berget. Hun sier at fylkesbibliotekene gjerne må ta kontakt med Oslo Met for en kursprat.

MANGLENDE KUNNSKAP

For det er mye man bør kunne, og det største kunnskapshullet handler nok om det kognitive.

– Mange personer i samfunnet har utfordringer med lesing. Bibliotekene forsøker gjerne å legge til rette ved å for eksempel profilere såkalte lettleste bøker. Hensikten bak slike hyller har gode intensjoner. Men slik profilering kan skape et stigma. Når man lager en bokutstilling bør lettere tilgjengelige bøker være en naturlig del av den, ikke skilles ut som noe eget. Dessuten bør de ikke kalles lettleste. For du kan jo tenke deg følelsen om du låner en lettlest bok og synes den også er vanskelig?

Forskeren forteller også at når for eksempel

ungdom med dysleksi velger mellom lett, middels og vanskelige bøker, så velger de den som er vanskelig, fordi de ikke vil bli sett med den «lette» boka.

TILPASSET ALDER

Å formidle aldersadekvate bøker er også viktig. Berget forteller at det er fort gjort at voksne personer med utviklingshemming eller andre leseutfordringer blir tilbudt barnebøker med lite tekst og mye bilder.

– Hvor interessant er det for en tjuetåring å lese om Lisa som mister den grønne votten sin i barnehagen? Barnebøker er for barn og det er respektløst overfor den personen. Det finnes gode billedbøker med alderstilpasset innhold for mennesker med utviklingshemming. Det finnes også bøker skrevet spesifikt for personer med lesevansker, for eksempel utviklet med støtte fra «Leser søker bok».

FINNE FREM

Selve det å finne frem i biblioteket kan også være kronglete.

– Mange sliter med klassifikasjonssystemet som brukes på biblioteket, med tall og bokstaver. For å finne frem gjelder det å ha skilt med forståelig tekst og visuelt innhold. Det er ekstra viktig fordi vi vet at mange med dysleksi, for eksempel, er redde for å spørre om hjelp på biblioteket. Derfor er det ekstra viktig at bibliotekarene ikke bare sitter bak informasjonsskranken. De bør vise seg tydelig tilgjengelig, og vennlig oppsøke folk istedenfor å vente på at folk skal ta initiativ.

UNNGÅ FOR MANGE FORANDRINGER

Mange som befinner seg på autismespekteret har behov for forutsigbarhet.

– Ting bør ikke forandre seg så ofte. Så kanskje kan biblioteket være det stedet som ikke er i stadig forandring? Eller kanskje man kan ha

et eget område som kan endres, mens resten forblir forutsigbart? Dette er også en fordel for flere grupper. Har du for eksempel nedsatt syn, og har lært deg ruta i biblioteket er det vanskelig om det plutselig settes en hylle på et nytt sted.

BEDRE BIBLIOTEKTJENESTER FOR DE FLESTE

Førsteamanuensis Gerd Berget tror det er fort gjort for bibliotekene å tenke at «vi har jo ikke så mange med den eller den utfordringen her hos oss».

– Men skaper du stillesoner, bedre belysning, øker bibliotekarenes kompetanse, lager tydeligere skilt, og kommuniserer enkelt på nettsidene så gjør du det ikke bare bedre for noen, men for de aller fleste. Selv setter jeg for eksempel stor pris på at det er lett å finne frem og at informasjonen er forståelig. ●

«Biblioteket er
i en unik posisjon
som møteplass.»

Gerd Berget

SPILLE PÅ STYRKER: – Istedenfor å fokusere på vanskeligheter og barrierer, skulle jeg ønske vi kunne spille mer på folks ferdigheter. For eksempel er det mange på autismespekteret som kan utrolig mye om et tema. Kanskje de kan dele det på biblioteket, foreslår førsteamanuensis Gerd Berget.

Lillestrøms nye storstue

Biblioteket har gitt vekstkommunen Lillestrøm en møteplass for alle.
I løpet av det første året tok oppunder 600 000 turen.

Ligger rett
ved tog- og
bussterminal

Åpnet 2022

Bygg i tre etasjer, hver på ca. 1 000 kvadratmeter

BLE KJENT: Før var de litt på nikk, men etter at Lillestrøm bibliotek åpnet er Øivind Langset (t.v) og Reidar Askildsen blitt bedre kjent. Ved dette bordet møtes de – og en gjeng andre – jevnlig.

– Vi kaller det bare mini-Deichman, humrer Øivind Langset og Reidar Askildsen, med henvisning til Oslos største bibliotek.

Det er her, ved avisbordet på Lillestrøm bibliotek, at de er blitt stadig bedre kjent med hverandre. Tidligere var de litt på nikk, nå treffes herrene jevnlig for snakk og lesing med flere andre. Avtale trenger de ikke, for allerede et drøyt år etter åpningen i 2022 har biblioteket fått en rekke faste gjester med ditto vaner. Hver dag bruker mellom 1 000 og 1 500 mennesker biblioteket.

– Jeg begynte med det da jeg ble pensjonist, for da hadde jeg plutselig mer tid. Det er blitt en liten klan som møtes to-tre ganger i uka, forteller Øivind.

Før stakk han knapt nesa innenfor en bibliotekdør, mens Reidar alltid har vært flittig bruker. Nå er de begge glad i byens storstue.

– Et bygg som dette gjør at du skjønner hvorfor du betaler skatt, skryter de.

SLUKER LYD: Lampene gir lys og demper lyd. Stolene er solide og har armlener som gjør det enklere å komme opp og ned.

KOMMUNE I VEKST

Nettopp skattepenger var en av grunnene til at Lillestrøm kunne tråkke skikkelig til da biblioteket skulle realiseres.

– Vi er Norges niende største kommune, og den kommunen i landet som, etter Oslo, vokser hurtigst. Vi vokser hurtig på næring og innbyggertall, rundt 95 000 per i dag, og har svært mange innbyggere i arbeidsfør alder. Det gir kommunen ganske høy skatteinngang, forteller biblioteksjef Sølvi Tellefsen, som har vært involvert i byggingen fra start. Bygget rommer bibliotek, kontorer, kulturskole og en stor øvings-sal. Bibliotekets inventar og tekniske utstyr kom på ca. 25 millioner kroner.

RETT VED TOGET

Bygget ligger tvers overfor togstasjonen, for øvrig landets tredje mest besøkte kollektivpunkt, kun slått av Oslo S og Nationaltheatret. Bibliotekets

- naboer er et kultursenter og et ungdomshus, som alle knyttes sammen av en populær park.
- Biblioteket er plassert som en naturlig port inn til sentrum, et kvartal lenger inn begynner gågata, påpeker Sølvi Tellefsen, som mener nettopp plasseringen er helt essensiell.
 - Det skal være et bibliotek for alle i hele kommunen. Det hjelper ikke at et bygg er universelt utformet hvis det er kronglete å komme seg til det. Her kan du enkelt komme gående, syklende, med buss, tog, eller parkere i p-huset og ta heis.

INNHALDSRIK STORSTUE

Biblioteket er bygget i tre etasjer. Den første er rigget som en møteplass, med informasjons-skranke, sittegrupper, avskjermede soner, og to scener – den ene bygget som et amfi, den andre med fleksibel innredning og lydisolerende teaterteppe. Andre etasje har en sone rettet mot barn og familier, med eget kjøkken. Etasjen rommer også en ungdomssone med et velutstyrt flerbruksrom – og bibliotekhage. Tredje etasje er den roligste arenaen, skreddersydd for læring, veiledning og møtevirksomhet.

TRILLE INN UNDER: Det runde bordet har god plass til rullestol under.

NY STORSTUE: Lillestrøms nye storstue ligger svært sentralt, rett ved buss og tog, og ett kvartal fra gågata.

FLITTIG BRUKT

Snaut halvannet år etter åpningen høsten 2022, er biblioteksjefen storforneøyd.

- Bibliotekloven slår fast at bibliotekene skal være for alle. Det betyr at de må være tilgjengelige – og gratis. Det var behov for en slik storstue her. Vi traff en nerve hos innbyggerne, biblioteket er blitt et sted folk kommer for å oppleve noe, for å møtes, få hjelp, veiledning, sier Tellefsen.

Folk strømmer til biblioteket, i løpet av fjorten dager i november 2023 registrerte de for eksempel ca. 23 000 besøkende. Men Tellefsen & co nøyer seg ikke med at folk kommer til biblioteket. Biblioteket kommer også ut til folket.

- At kravene til universell utforming er innfridd, betyr likevel ikke at alle kan ta del i tilbudene våre. Med støtte fra Helsedirektoratet utviklet vi strømmetilbudet BibliotekTV. Slik kan folk få med seg arrangementer, selv om de er hjemme eller på en institusjon, forteller Sølvi Tellefsen.

Direktoratet har også gitt støtte til digital opplæring. Den tilbys på biblioteket og i form av hjemmebesøk, da organisert via besøksbibliotekaren.

SELGER HUS

Bibliotekets sosiale bærekraft er også noe biblioteksjef Tellefsen er opptatt av. Derfor samarbeider biblioteket med eiendomsmegler om hussalg hver jul.

– Det er ikke hvilke som helst typer hus, men pepperkakehus. Husene lages av barnehager, selges til privatpersoner og næringsliv, og pengene går uavkortet til organisasjoner som jobber med barn. ●

TYDELIG: Mørk dør og lys vegg gjør det enkelt å finne veien.

GRØNN LYDDEMPING: En stor vegg med ekte, grønne planter skaper trivsel og demper lyden. Båserne gir skjerming og ro. De er imidlertid bygget på en måte som gjør at rullestolbruker ikke får tilgang.

Sølvi Tellefsen,
biblioteksjef

Løsningene:

- Hyller på hjul gir fleksibel møblering
- Møbler med armlener
- Lydabsorbenter i tak
- Lydabsorberende lamper
- Lydabsorberende tekstilkunst
- Grønn plantevegg som demper lyd
- Lys i faste bokhyller
- Hev-og-senk informasjonsskranke
- Adgangsløsningen utenom åpningstiden (meråpent) er plassert lavt
- Teleslynge
- Tydelig markerte søyler
- Kjøkkenhage med god plass til fire-hjulinger mellom plantekassene

Dette kunne vi gjort annerledes:

- Droppet gulvmonterte strømbokser til lading av telefon og PC – er snublefeller og går i stykker fordi mange ikke skjønner hvordan lokket i gulvet fungerer
- Ledelinjene inn mot hovedinngangen blir ofte dekket av matter, det må løses
- Bygget en integrert plass til rullestol i amfiscenen
- Internheisen kan være vanskelig å bruke, det burde vært en annen type
- Montert hyllene for aviser og tidsskrifter lavere
- Bedre kontrast på enkelte skilt

Pilotarbeid gjorde susen

Vestre Toten var pilotkommune for universell utforming da biblioteket skulle pusses opp. Det ble avgjørende for resultatet.

Ombygget i 2006–2007
Gjenåpnet 2008, som en integrert del av kulturhuset.
Kulturhuset er fra 1978, og er tegnet av arkitekt Jan Håvard Korshavn

VISER VEI: – Gjennom prosjektet lærte vi hvordan man kan møblere og merke, så det ble lettere for synshemmede å ta seg frem. Det hadde vi ikke reflektert mye over tidligere, forteller Elisabeth Lund og Mona Myrland i Vestre Toten kommune.

– Det blir minst to bøker i måneden, jeg kikker gjerne på boktipsene i avisene, og så drar jeg hit og låner, sier Solfrid Johansen som bor fem minutters kjøring unna biblioteket hvor hun har vært låner i en årrekke.

Hun støtter seg på krykken og slår fast at Fyrverkeriet bibliotek på Raufoss er fine greier.

– Jeg har aldri hatt noe problem med å ta meg frem her.

EFFEKTIV ØYEÅPNER

Bibliotekets tilstand før ombyggingen var ferdig i 2008, husker hun knapt. Men det gjør Anne Merete Andresen, arealplanleggeren i Vestre Toten kommune og prosjektleder for pilotsatsingen i begynnelsen. Prosjektet varte fra 2005 til 2008. Hun spoler tilbake til starten:

– Den grunnleggende tanken om å likebehandle folk var allerede på plass i kommunen,

FORNØYD STAMKUNDE: Solfrid Johansen er en flittig og fornøyd låner på biblioteket.

og det fantes en rekke standarder for hvordan ting skulle være. Men det var alt for lett å sette standarder til side. Det å være en pilotkommune ble en øyeåpner, vi fikk virkelig føle på kroppen hvordan det kunne være, og fikk enda mer initiativ til å skape endring, minnes Andresen. →

TIDLIGERE TANKE: – Jeg husker jeg noen ganger tenkte at «men det blir jo ikke pent», den gang var jeg nok mer opptatt av estetikken, sier bibliotek- og kulturhusleder Mona Myrland om tiden før hun ble bevisst betydningen av universell utforming.

→ Nettopp denne bevisstheten ble avgjørende for planleggingen og resultatet av bibliotekombyggingen, mener hun.

VANT TIL KOMPROMISSER

Det samme mener Elisabeth Lund og Mona Myrland, henholdsvis tidligere og nåværende leder av bibliotek og kulturhus. I dag er Lund kultursjef. De er enig i at både bygget og bevisstheten om universell utforming ikke holdt mål før pilotperioden.

– Altså, vi tenkte jo at det var en del ting som ikke var bra, men vi var så vant til kompromisser, det var en litt sånn «jaja, sånn er det bareholdning». Vi lærte veldig mye av prosessen, minnes Lund og Myrland. Den gangen jobbet Mona som avdelingsbibliotekar ved biblioteket.

Parallelt med pilotprosjektet var de også involvert i *Opening the Book*, et britisk konsept der bibliotek innredes på brukernes premisser, fremfor at boksamlingen er i sentrum, slik det tradisjonelt har vært.

– Målet var å innrede også etter *Opening the Book*-prinsippet slik at det skulle bli mer lett-vint å bruke biblioteket i en travel hverdag, med større grad av selvbetjening.

Flere av grepene som ble tatt, løste både universell utforming-utfordringer og *Opening the Book*-ambisjoner. Som plasseringen av skranken.

– Den var mye mer bortgjemt inne i lokalet, du måtte svinge rundt bokhyller og ymse annet for i det hele tatt få øye på personalet, minnes Lund.

TRAPPEFRI INNGANG: Før var det trapp opp til hovedinngangen (t.h). Rullestolene var henvist til en heis via en sidedør. Ombyggingen ga inntreden for alle. Døren fører til kulturhusets foaje, bibliotekets inngang er til venstre i bildet.

MER ENN LEDELINJER

– Dengang var vi mer bak skranken enn i dag, nå er vi mer ute i lokalet. Poenget var uansett at alle som kom inn på biblioteket enkelt skulle finne frem til skranken, og at de som ønsket det kunne få umiddelbar blikkontakt, påpeker Myrland.

– Men man må ikke glemme at universell utforming er mer enn ledelinjer og kontraster. Vi ville også ivareta de som syntes det var krevende å gå inn på biblioteket, og som ville unngå andres blikk, forklarer de, og legger til at det nok er slik at mennesker med ulike psykiske utfordringer nok er overrepresentert på bibliotekene.

– Å legge til rette for disse er også universell utforming. Mange kan trenge litt ekstra trygghet da de kommer inn i lokalet, og finne et punkt hvor det er naturlig å stoppe opp.

«Man må ikke glemme at universell utforming er mer enn ledelinjer og kontraster.»

Elisabeth Lund og Mona Myrland

Et lavt bokstativ inspirert av *Opening the book* og plassert rett ved inngangen, løste både behovet for et stoppunkt og for enkle, raske valg.

Duoen påpeker også viktigheten av biblioteket som et gratis, offentlig, tilgjengelig treffsted.

– Det er ikke så mange slike steder. Hit kommer mange som kanskje vil være i sitt eget selskap, og samtidig tilhøre et fellesskap.

TYDELIG SKRANKE: Skranken er godt synlig fra inngangsdøren, og de ansatte skal ikke jobbe med kontoroppgaver bak denne, de skal være tilgjengelig for besøkende. Lokalet er luftig, med god plass mellom reolene.

→ HEIS I BAKEVJA

Blant tingene de var lite fornøyd med før oppussingen var også inngangen for rullestolbrukere.

- Hovedinngangen hadde trapp, og heisen for rullestoler lå i en trist bakvei på siden av bygget. Derfra kom man inn i biblioteket i et hjørne, gjennom en ganske smal dør, trolig for trang for dagens rullestoler. Det var på ingen måte en likeverdig adkomst, Myrland.

Etter ombyggingen kunne alle ta seg inn hovedinngangen.

STOR BETYDNING

I ettertid er arealplanlegger Anne Merete Andresen, som ledet pilotprosjektet i oppstarten, ikke i tvil om effekten.

- Uten den bevisstheten tror jeg det hadde

endt opp med at løsningene ville vært mer eller mindre overlatt til interiørarkitekten. Gulvbelegget holder ikke dagens uu-standard, men jeg tror ikke det hadde vært på plass i det hele tatt. Ei heller lyssettingen av bokhyllene, men kanskje toalettet og inngangspartiet, sier Andresen.

Hun mener pilot-perioden skapte økt bevissthet om universell utforming i flere deler av organisasjonen.

- Selv om vi stadig vekk gjorde noen tabber, noen av de første prosjektene var kanskje så som så, sier hun.

Andresen påpeker dessuten at kunnskap er ferskvare, og at det ikke alltid er så lett å få delt kunnskapen langt nok ned i organisasjonen.

- For en ting er byggesaker, en annen ting er drift.

MED OG UTEN: Ingen tvil om at lys i hyllene gjør det enklere å orientere seg.

«Det å være en pilotkommune ble en øyeåpner.»

Merete Andresen

15 ÅR ETTER

15 år etter oppussingen tenker Elisabeth Lund og Mona Myrland at datidens løsninger fortsatt er hensiktsmessig og fungerer. For fremtidige grep er de opptatt av økt samskaping.

– For det er lett å sitte i vår kommunale verden og lage løsninger på antatte utfordringer som kanskje ikke engang eksisterer. Det er jo veldig dumt, men nok også veldig vanlig. ●

Elisabeth Lund og Mona Myrland, tidligere og nåværende leder av bibliotek og kulturhus. Merete Andresen, arealplanleggeren i Vestre Toten kommune

Løsningene:

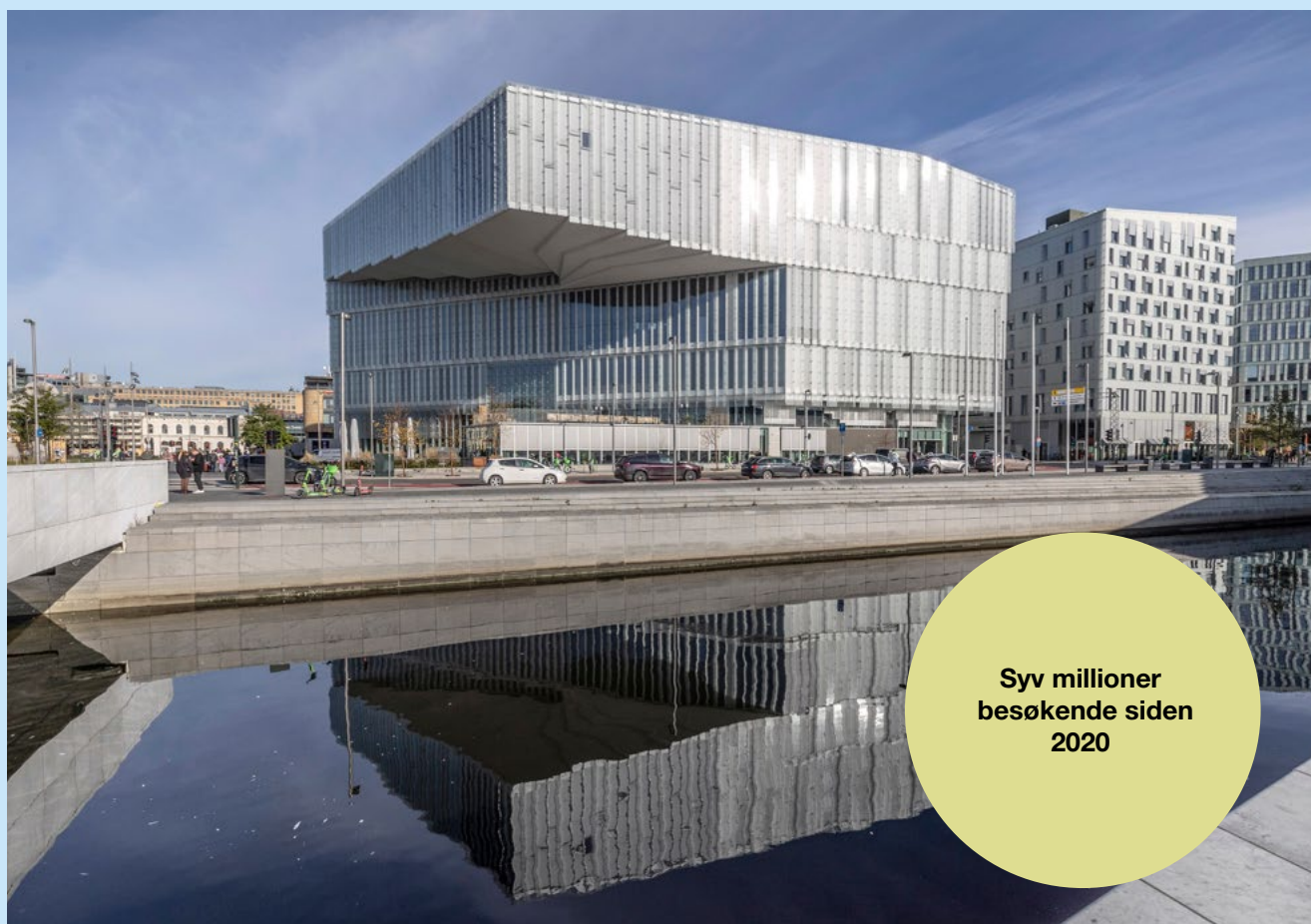
- Lys i bokhyllene
- Teleslyngeanlegg
- Orienteringsfelt på gulvet
- Lydabsorbenter i taket
- Sentralt plassert skranke
- Skilt med god lesbarhet
- Bedre plass ved å fjerne reoler
- Godt synlig lettlest-bøker
- Solide stoler med armlener
- Lave bokbinger rett ved inngangen
- Utlånsautomat som kan heves og senkes
- Toalett i samme etasje som biblioteket og kulturhuset
- Inngang for alle via hovedinngangen

Dette kunne vi gjort annerledes:

- Reolene er for høye og gjør det vanskelig å få oversikt. Ideelt sett burde de vært lavere
- Nederste hylle er for lav og gjør det vanskelig å få tak i bøkene. Det gjør også at reolbelysningen ikke fungerer optimalt
- Bedre skilting frem til biblioteket. Det jobbes med en skiltplan for byen.
- Økt kunnskapsdeling i organisasjonen
- Flere soner med sitteplasser
- Flere stoler med armlener
- Taktile ledelinjer
- Bedre skilting/synliggjøring av HC-toalett fra inngang

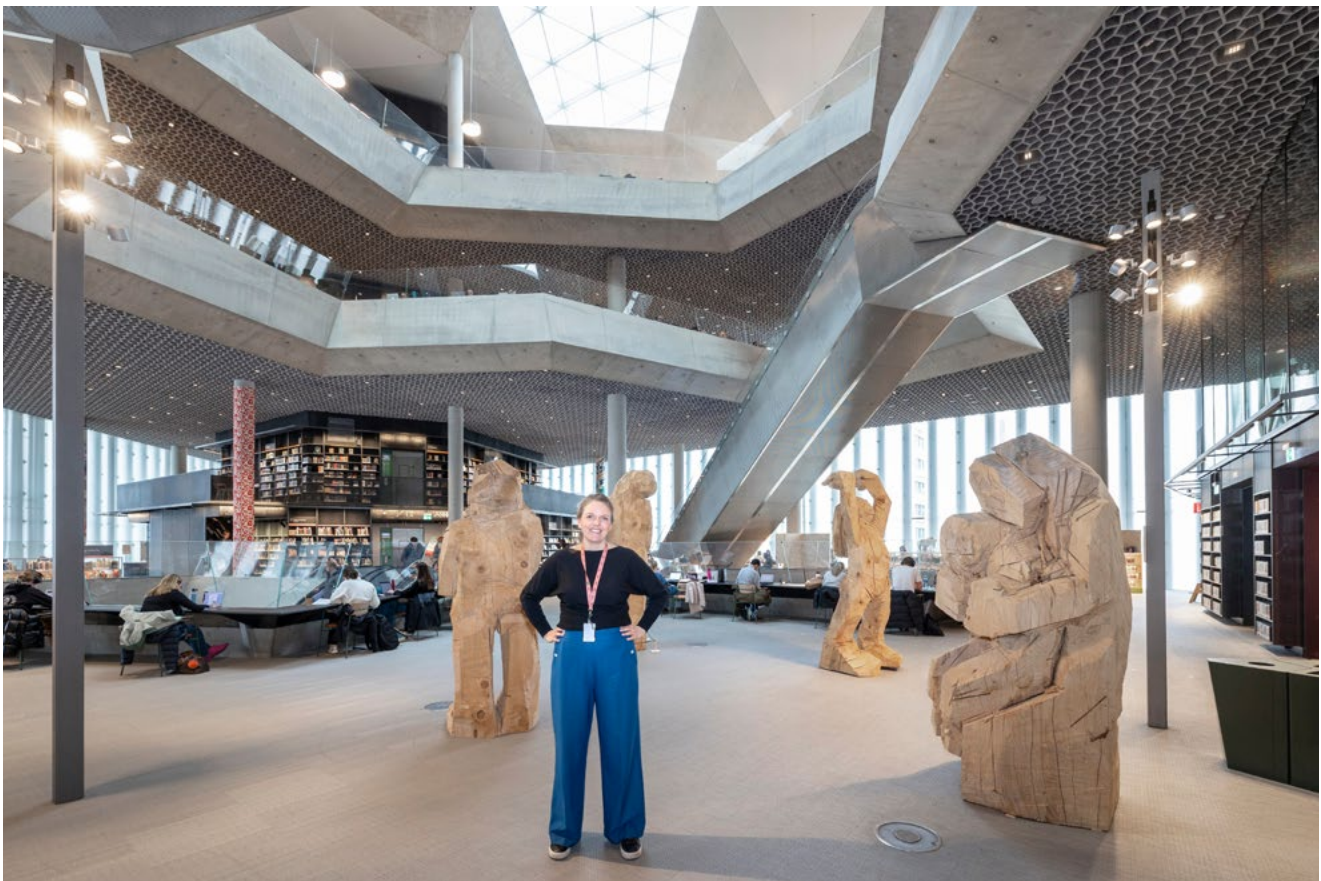
Nøkkelen er kunnskap

At tekniske løsninger er på plass betyr ikke
at universell utforming er i boks.

Syv millioner
besøkende siden
2020

Oslos hovedbibliotek 6 etasjer
19.260 m²

HISTORIEFORTELLING: – Jeg tror historiefortelling er det viktigste verktøyet vi har for å oppnå forståelse. Vi må bruke kraften og verdien som ligger i dette, som å formidle bøker med historier om annerledeshet, sier Anne Aagaard.

Ledelinjer, håndløpere, kontraster, heis, døråpnere; listen over uu-grep er lang. Men den bør være lenger. Det mener Anne Aagaard, tjenstedesigner i Deichman – Norges største folkebibliotek, med et hovedbibliotek og en rekke filialer i Oslo.

– Bibliotekloven er tydelig. Grunnprinsippet er at biblioteket, som på mange måter er bærebjelken i demokratiet vårt, skal være for alle. Vi bør strekke oss langt for å få det til, sier hun.

MER ENN LEDELINJER

Sommeren 2020 åpnet Oslos nye hovedbibliotek, Deichman Bjørvika. Et spektakulært bygg i seks innholdsrike etasjer.

– Det er jo et nytt bygg, så byggeteknisk er vi godt innenfor når det gjelder universell utforming, selv om rulletrappene og heisen kunne vært bredere, påpeker Aagaard.

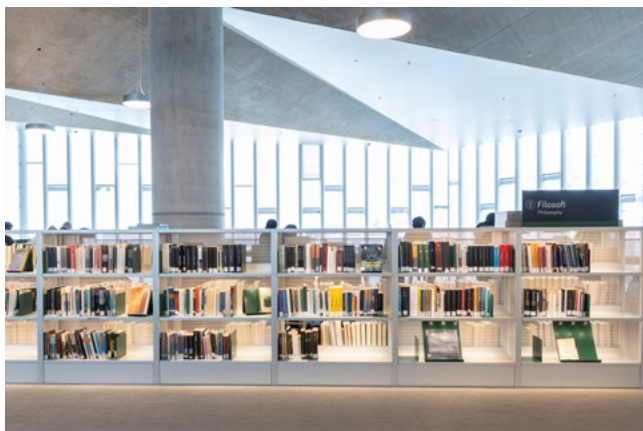
Men hennes fokus er ikke primært på de tekniske løsningene. Hun jobber nå med en strategisk satsing for å innfri biblioteklovens ord.

– Min hjertesak er at universell utforming er ekstremt mye mer enn ledelinjer og heiser, for å sette det på spissen. For under paraplyen universell utforming ligger mer enn funksjonsnedsettelser, utfordringer med syn, hørsel og kognitive utfordringer. Det er også et hav av andre aspekter, og en ganske kompleks materie å ta tak i.

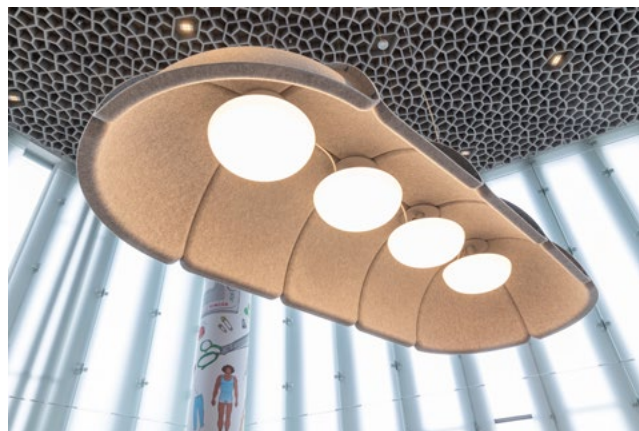

«Min hjertesak er at universell utforming er ekstremt mye mer enn ledelinjer og heiser.»

Anne Aagaard

LYS I HYLLER: Det gjør det lettere å finne frem.

TO I EN: Lyddemping og lampe i ett. I tillegg er taket utformet på en lyddempende måte.

→ DELE OPP DYRET

I 2023 begynte Aagaard med et stort innsiktsarbeid i organisasjonen for å finne ut hva de vet, og hvordan de jobber med universell utforming i dag. Hun manøvrerer etter fire bærebjelker.

– Vi skal styrke de ansattes kunnskap og kompetanse, jobbe smart med rommene, med tjenestene, og lytte til lånerne. Et bibliotek er så mye, det er en utfordring i forhold til arbeidet, mener Anne.

Løsningen er å stykke opp dyret. Ta for eksempel det å jobbe smart med rommene. Aagaards metode innebærer blant annet å lete seg frem til kontaktpunktene, altså alle steder og ting gjestene møter – som utstilling, innlevering, boksamling, dørene, møblene, hyllene, sitteplassene og skrankene – og lete etter svaret på dette spørsmålet: Hvordan oppleves dette av lånerne?

Eller samlingen:

– Hvilke bøker stiller vi ut? Bøker med enklere tekst? Lydbøker? Kvinnelige og mannlige forfattere? Ulike etnisiteter? Er mangfoldsperspektivet ivaretatt? Vi må være aktive lyttere, strukturere funn og finne løsninger ut fra disse. Å dyrke samarbeid med andre som vet hva de snakker om er kjempeviktig, sier hun.

SPØR BRUKERNE

Derfor samarbeider hun med flere organisasjoner og forbund. Samarbeidet munner blant annet ut i et konkret opplæringsprosjekt i form av en kortstokk. Hvert kort har et tema. På forsiden står det for eksempel skranke, baksiden rommer en rekke punkter man bør tenke på i forhold til den, både praktiske forhold, som plassering og høyde, men også hvordan lånerne bør møtes.

KLAR TALE: Det myldrer gjerne av barn og barnevogner. Nå er planen å lage en ny babyavdeling i første etasje, blant annet for å redusere presset på heisene.

Andre kort gir innsikt i hvem lånerne kan være, hvilke utfordringer de kan ha og hva de trenger av biblioteket.

– For eksempel dette, sier Aagaard og viser frem en prototype. På forsiden av kortet står det: «Jeg har autisme». Baksiden forteller hva som er viktig for personer med autisme, som «Jeg vil sitte litt skjermet» og «Jeg vil ikke sitte tett på folk».

– Det er selvsagt helt avgjørende at dette ikke er noe jeg googler meg til, for å treffe må jeg ha inn ekte stemmer. For eksempel har 70 personer via Autismeforeningen, og 82 fra organisasjonen ADHD Norge, fortalt oss hva som er viktig for dem på et bibliotek, sier tjenestedesigner.

Det samme prinsippet gjelder innholdet på kortene som forteller at «Jeg har angst», «Jeg har demens», «Jeg er svaksynt», «Jeg er døv»,

«Jeg snakker ikke ditt språk», «Jeg har ADHD», og så videre.

SPRE KUNNSKAP

Målet er å styrke de ansatte gjennom kunnskap, så de vet hvordan de best kan møte mennesker med ulike utfordringer i forskjellige situasjoner. For Anne Aagaard mener universell utforming i stor grad handler om en tenkemåte.

– Det hjelper lite om bare noen få har dette tankesettet under huden. Det må spres i alle ledd i organisasjonen.

Derfor har hun flere triks for kunnskapsdeling, og ett av disse er altså kunnskapskortene.

– Tanken er at ansatte på bibliotekene kan trekke emner ut av kortstokken, lese om disse, diskutere seg imellom, øke kompetanse og bevissthet. Det er noe alle bibliotek kan få til, slike

STIKKER UT: Sjakkbord med enkel tilgang til rullestol.

→ kort kan ligge på bordet på pauserommet. Dette er lettbeint kompetanseheving, sier hun.

Et annet triks er interne ambassadører.

– Slik at de ansatte tar eierskap, og det ikke bare blir meg som springer rundt og sier: «Nå skal du høre her». Jeg har veldig tro på en nedenfra og opp-tilnærming, og har funnet gjengen min, ambassadører som synes dette er spennende.

NYTTIG VEKKER

En av ambassadørene er Jørgen Strømme, fagansvarlig for rom og utstyr.

– Anne har satt i gang en del kurs og aktiviteter. På den måten har vi løftet blikket og sett på mange flere sider ved universell utforming. Det har vært en nyttig vekker, sier Strømme, som

mener dette er kunnskap hele organisasjonen har nytte av å bli bevisst på.

– I større grad enn det vi er i dag. I Annes arbeid er det mye å hente for alle, ved å tenke universell utforming i alle ledd, sier Strømme.

SAMARBEID

En del av Aagaards arbeid inngår i et samarbeid med Trondheim kommune. Bufdir har gitt støtte til et prosjekt om universell utforming på bibliotekets digitale flater.

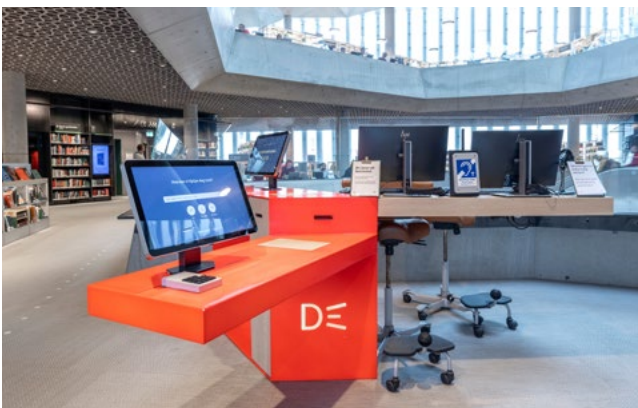
– Jeg tenkte det var viktig at vi ikke gjør det alene, så Trondheim folkebibliotek og Deichman har gått sammen. Vi er to bibliotek med ulike ståsteder og ressursituasjoner som skal se om vi klarer å finne prinsipper som går på tvers av bibliotek-Norge, sier tjenstedesigner Aagaard. ●

GRUNDIG TESTET: Skiltene er laget med hvit skrift på sort bunn i leservennlig font, felles for hele kommunen. Aagaard var tidligere involvert i arbeidet med å utvikle en ny visuell identitet for Oslo kommune. Blindeforbundet og Dysleksi Norge var blant dem som bidro til resultatet gjennom grundig testing.

LØFTET BLIKKET: – Målet er at det skal bli enklere for alle å bruke biblioteket og nettsidene våre. Annes arbeid øker bevisstheten rundt universell utforming, og gjør at vi jobber mer planmessig med det, sier hennes interne uu-ambassadør, Jørgen Strømme.

PLASS INNUNDER: God plass til rullestolen under.

Anne Aagaard,
tjenestedesigner,
Deichman

Løsningene:

- Skilt med universelt utformet font i små bokstaver – hvit linje rundt skiltene er viktig for flere, for eksempel mennesker med demens
- Lydabsorbenter i tak
- Lamper som demper lyd
- Håndløpere med lys
- Ledelinjer
- Ulike høyder på søkemaskiner og innlevering

Listen er ikke utfyllende, men viser eksempler på løsninger

Dette kunne vi gjort annerledes:

– Vi jobber nå med kontaktpunkt for kontaktpunkt, og har foreløpig ikke det helhetlige bildet på hva som fungerer og ikke fungerer, forteller Anne Aagaard.

Leselyst for alle

57 år skiller disse to bildene. Som seksåring gikk Jan Tore Lindskog på førskole i Deichman Grünerløkka. Som 63-åring møter han et oppgradert bygg.

Åpnet 1914
Oppgradert i 2019
Rommer også Serieteket

LØSNING: Montere heis i trapperom, håndløper med lys i trapp, løfteplattform til nybygget scene, etablere HC-toalett, lydplater for bedre akustikk, ny låne/innleverings-løsning, lys bak glassplater i bokhyllene, møblement med plass til rullestol, automatisk døråpner og overflatebehandling med farger som gir god kontrast.

På Schous plass i hovedstaden troner det ærverdige, greskinspirerte bygget. Datidens profilerte kvinnesakspionér og arbeiderpartipolitiker Fernanda Nissen visste nemlig nøyaktig hva hun ønsket: Bibliotekene skulle være: «... et åndens tempel med muligheter for å sitte og lese i behagelige lokaler!» Og slik gikk det til at Deichmanske bibliotek også fikk sin filial midt i Kristianias arbeiderstrøk, ved Schous plass. Oktober 1914 slo det nybyggede biblioteket, landets første spesialdesignede bibliotek, sine doble dører på vidt gap.

GIKK UT PÅ DATO

Inn den samme døråpningen strener Jan Tore Lindskog og Halvor Heir. Lindskog er prosjektleder for Oslo kommunes tilgjengelighetsprosjekt, Heir er seksjonsleder for Kulturbygg i Oslobygg KF, og begge kjenner godt til byggets forholdsvis ferske og svært nødvendige oppgradering.

- Alt måtte gjøres, fastslår Heir og utdyper:
- I 2014 var bygget 100 år og inneholdt knapt en tilrettelegging. I 2017 begynte vi så smått, og i 2019 sto det ferdig. Da var det etablert heis,

ANNO 1967 & 2022: Til venstre: Seks år gamle Jan Tore Lindskog på førskolen i 2. etasje på biblioteket. Til høyre: Samme mann, samme sted, 57 år senere: 63 år gamle Jan Tore Lindskog i bibliotekets 2. etasje.

→ HC-toaletter og to scener med løfteplattform for rullestoler. Lindskog kikker seg rundt i trapperommet rett innenfor de doble dørene. Som guttunge bodde han like borti gata, og gikk hjemmefra og hit, løp trappen opp til 2. etasje og inn til det store rommet på høyre side, hvor prøveprosjektet med førskole holdt hus.

Dengang ofret han ikke stigningsgrader, kontraster eller terskler en tanke.

– Det handlet nok heller om lek med mekano og hva jeg hadde på matpakka, humrer Lindskog.

GUL LISTE

Biblioteket står på Byantikvarens gule liste.

– Byantikvaren går langt for å få til universell utforming, det kan gjøres relativt mye, sier Heir, som påpeker at plass er den største utfordringen i et slikt gammelt bygg.

– Det må finnes plass til å installere heis. Enten kan det gjøres innvendig eller i form av et nybygg utenpå, fastslår Heir.

– Her fikk vi det til i dette trapperommet, peker Lindskog før han trækker opp trappa han løp opp og ned som seksåring.

– Ja, trappa er den samme, men nå har den fått både lys og håndløper. Som liten gråt jeg nok av hjemlengsel da jeg var her, mimrer Jan Tore Lindskog, og legger til:

– Nå er det like før jeg gråter litt av glede. Og enda bedre skal det bli, for planleggingen av et sterkt forbedret inngangsparti er godt i gang. ●

Artikkelen er tidligere publisert i «Bygg for alle – Universell utforming er nøkkelen til likeverdig tilgang» (2023). Dette er en revidert versjon.

«Byantikvaren går langt for å få til universell utforming.»

Halvor Heir

LYSER OPP: Glassplater med lys bak gjør det enklere å finne frem i hyllene.

TIL SCENEN: Løfteplattformen til venstre sørger for at alle kan komme opp på scenen.

Jan Tore Lindskog, prosjektleder for Oslo kommunes tilgjengelighetsprosjekt og Halvor Heir, seksjonsleder for Kulturbygg i Oslobygg KF

Løsningene:

- Montere heis i trapperom
- Håndløper med lys i trapp
- Løfteplattform til nybygget scene
- Etablering av HC-toalett
- Lydplater for bedre akustikk
- Ny låne/innleverings-løsning
- Lys bak glassplater i bokhyllene
- Møblement med plass til rullestol
- Automatisk døråpner
- Overflatebehandling med farger som gir god kontrast

Dette kunne vi gjort annerledes:

Seksjonssjef Kenneth Korstad, Deichman Grünerløkka:

- Svingdører ved vindfang burde vært motorisert for rullestolbrukere. Dette blir utbedret sommeren 2024.
- Skader på utvendig inngangsparti gjør dekket ujevnt. Dette skal forbedres, planlagt oppstart sommeren 2024.
- Det er ettermontert flere lyskilder inne for bedring av lysforhold.

Skapte rom for livskvalitet

Planleggingen av Haldens nye bibliotek startet ikke ved tegnebordet, men med en levekårsundersøkelse.

Nytt bibliotek
i tidligere
kjøpesenter

Åpnet 2022
Publikumsareal på ca. 1400 kvadratmeter

MANGE PÅ BESØK: Både fra gateplan og parkeringshuset kommer man seg enkelt inn.

– Og undersøkelsen er grunnen til at vi sitter akkurat her, sier Gun Kleve, spesialrådgiver i avdeling for samfunnsutvikling i Halden kommune.

Her, det er i et nedlagt kjøpesenter nord i Halden sentrum. For nettopp dette viste seg å være det riktige stedet å etablere det nye biblioteket, som åpnet i januar 2022. Kleve spoler noen år tilbake:

– Tidligere var man kanskje mer opptatt av tomter, gater og veier og selve utformingen av bygg når man laget sentrumsplaner. Men fordi vi er en kommune med levekårsutfordringer, ville vi også fokusere på de sosiale faktorene denne gangen, forklarer Kleve.

ET KRAFTSENTER

Undersøkelsen tydeliggjorde området med flest innbyggere med lavere utdanning, lavere inntekt og høy grad av leide leiligheter. Flere parallelle prosesser i kommunen munnet ut i en plan som skulle løfte området på flere vis. Et av målene var å etablere møteplasser ute – og inne. Derfor sikret kommunen seg bygget via Halden kommunale pensjonskasse. Pensjonskassen kjøpte det først, og solgte det senere til kommunen.

– Det er viktig at folk har mulighet for å treffes på tvers av generasjoner og sosioøkonomisk status. Dette biblioteket er byggets hjerte, et sted alle kan ferdes, om man er rik eller fattig.

TRYGG FERD:

Håndløper, markeringsfelt og trappeneser gjør trappeferden tryggere.

→ Det handler om muligheten til utdanning; lese bøker, bli opplyst, ja, læres opp i demokrati, om man skal bli litt høytidelig. Og det handler om å kunne møte andre mennesker. Det kan forebygge ensomhet. Vi har mange aleneboende i sentrum, slår Gun Kleve fast.

En rekke andre kommunale virksomheter som tidligere lå spredt og trangt, fikk også plass i kjøpesenteret, nå kalt Skofabrikken, deriblant Familiens hus (blant annet barnevern, PPT, og helsestasjon), ungdomsklubb, kino og frivillighetssentral. Restaurering av en skole og en idrettshall er også på trappene her.

– For å få sentrum til å blomstre, beholde barnefamilier i sentrum og få en mer sammensatt gruppe innbyggere i dette området, forklarer Kleve.

GJENBRUK

Det forrige biblioteket holdt til et stykke unna, i en gammel, ombygget skole. De senere årene slet de med vedlikehold, blant annet var det taklekkasje og en kranglete heis.

– Heisen var gammel og kunne være ute av funksjon over lengre tid. Da var det vanskelig

KLAR TALE: Hvit skrift på mørk bakgrunn gir god lesbarhet.

TO-I-EN: Lampen formet som et tre gir ikke bare lys, den absorberer også støy.

å bruke biblioteket for mange, forteller Bente Bjørk, ergoterapeut og rådgiver for universell utforming i Halden kommune.

Da det nye biblioteket skulle utformes, var en del ting allerede satt.

– For eksempel kjøpesenterets heis. Det var ikke aktuelt å etablere en egen personheis inne i selve biblioteket, men å bruke den gamle, som ligger rett utenfor, forklarer Bente Bjørk.

Det samme gjaldt toalettene.

Området utenfor hovedinngangen er kraftig forbedret, knytter utearealene sammen, og gjør skofabrikken tilgjengelig for alle.

– Det hjelper jo ikke om et bygg er strålende innomhus hvis det ligger der som en øy.

«Fordi vi er en kommune med levekårsutfordringer, ville vi også fokusere på de sosiale faktorene.»

Gun Kleve

GODE STOLER: Armlener er viktig for å komme trygt ned i og opp av stolen.

FASTE GJESTER: Ingrid Brekke (t.v.) og Wilhelmine Martinsen begynte på sykepleiestudiet høsten 2023. Hver onsdag møtes de på biblioteket i Halden for å studere.

→ **GÅ SEG TIL**

I begge biblioteketasjene ble det satt opp en informasjonsskranke.

– Vi så for oss at folk ville gå rett bort til denne, men det viser seg at den er veldig lite brukt, så den skal vi flytte så den blir mer sentral, sier biblioteksjef Sven Lilleheier om skranken på toppen.

Han tipser samtidig om at det på enkelte steder kan være smart å avvente plassering av ledelinjer.

– Det fort gjort å planlegge på papiret, tenke at slik kommer folk til å gå, her skal vi ha ledelinjer. Men brukserfaring vil vise hvordan det faktisk brukes i praksis. Når ledelinjer er på plass må man være sikker på at møbleringen fungerer – og beholdes – hvis ikke sender man jo folk rett ut i ingenmannsland.

STRØMMER TIL

Etter åpningen har haldenserne strømmet til biblioteket. I hele 2021 hadde det gamle biblio-

teket 46.000 besøkende. Tallet er riktignok koronapåvirket, men året etter var tilsvarende tall for det nye snaut 150.000, og 2023 landet omtrent på det samme.

To av dem som bruker Halden bibliotek flittig, er sykepleierstudentene Ingrid Brekke og Wilhelmine Martinsen. Hver onsdag har de studiedag og møtes her.

– Vi har funnet ut at vi jobber mye bedre her enn vi gjør hjemme. Vi kan booke oss inn på grupperom, men sitter fint her, sier de om sitt faste tilholdssted, i en rolig krok i 2. etasje.

Det gamle biblioteket var de knapt innom.

– Nei, bare hvis vi var der med skolen, aldri på fritiden.

FORBEDRET FOLKEHELSE

De siste ti årene er Haldens folkehelseprofil forbedret på mange områder, som høyere utdanning. Andre områder er mer utfordrende.

– Det er mange faktorer som påvirker, dårlig

ALLSIDIG KRAFTSENTRUM: Leksehjelp, foredrag, barnehagebesøk, studiested – og utlån av bøker. Biblioteket tilbyr det hele, og folk vet å sette pris på det, forteller biblioteksjef Sven Lilleheier.

råd er én av dem. Derfor er det viktig at kommunen gjør det vi kan for å dra i riktig retning. Derfor er biblioteket og alt som skjer der så viktig. Det er gratis, og det er tilgjengelig for alle, fastslår spesialrådgiver i avdeling for samfunnsutvikling, Gun Kleve. ●

ENKELT: Solide hjul gjør det enkelt å flytte bokhyllene rundt.

Bente Bjørk, ergoterapeut og rådgiver for universell utforming og Gun Kleve, spesialrådgiver i avdeling for samfunnsutvikling i Halden kommune

Løsningene:

- Inngang direkte fra parkeringshus som har rikelig med HC-parkering
- Hovedinngang fra gateplan i enden av gågata. Gateplanet er oppgradert for enklere adkomst
- Tydelig markering av alle søyler
- Symbolmarkering av alle vindusflater og kontrast
- Hev-og-senk disk
- Informasjonsskranke i hver etasje
- Ledelinjer
- Skilting med god kontrast: Hvitt på svart
- Scene for arrangementer

Dette kunne vi gjort annerledes:

- Toalett i selve biblioteket, ikke i fellesområdet. Det var ikke prioritert og aktuelt
- Egen heis i biblioteket (dagens bok-heis kan brukes, men er ikke ideell). Nå må man ut på gangen for å ta heis mellom etasjene. Vi skal informere/skilte om det.
- Informasjonsskranken i 2. etasje blir ikke mye brukt og skal flyttes
- Man kommer ikke opp på scenen med rullestol. Alle arrangement planlegges individuelt.

Forener fortid og fremtid

– Jeg elsker gamle bygg og jeg elsker bøker!

Det å få oppleve bygningsdetaljene og bøkene her på Hovedbiblioteket i Bergen betyr mye for min livskvalitet, sier Annett Garvik.

**Møteplass
i Bergens hjerte**

Første byggetrinn i 1917
Tegnet av arkitekt Olaf Nordhagen
Fredet 1993

REN KJÆRLIGHET: – Jeg bare elsker å være her, i dette bygget, i dette stjerne rommet, omgitt av bøker, sier Annett Garvik. Hyllene er litt høye, men fredet, så det er vanskelig å gjøre noe med.

Hun lar fingrene gli kjærlig over bokryggene i de solide, ærverdige bokhyllene av mørkt tre i hovedrommet. Sakte ruller hun mellom reolene og suger til seg inntrykkene.

– Det er noe med atmosfæren i gamle bygg. Det gjør noe med deg. Du kjenner på en kontinuitet, at du er del av en rekke mennesker som lever og har levd, sier hun og fortsetter:

– Jeg er historienerd som elsker museum og gamle bygg. Alle de stedene jeg ofte sliter med å komme til. Derfor betyr det så mye når gamle bygg blir gjort tilgjengelige. Og Hovedbiblioteket er for meg et av Bergens fineste bygg, selve hjertet av sentrum.

ESTETIKK OG FUNKSJON

Bøker har vært Annett Garviks faste følgesvenn siden barndommen, tross dysleksien. Rullestolen kom til i 20-årene. I dag driver hun instagram-kontoen *#AccessibleBergen* (Tilgjengelige Bergen). Her tester hun hvor godt Bergen by tar i mot mennesker med funksjonsvariasjoner.

– Den instagram-kontoen er så bra at finnes. Jeg har lært mye av den, og glad da jeg så at du postet om Hovedbiblioteket, sier Anne Marthe Dyvi, rådgiver for bærekraftige, estetiske og funksjonelle omgivelser i Bergen Offentlige Bibliotek.

En tittel som sier alt om bibliotekets ambisjoner. Og som antyder utfordringene ved blant annet →

ELEGANT: Trapp med god kontrast slynger seg elegant rundt heisen, som ble installert da tilbygget med kafé og hovedinngang ble bygget i 2010.

→ Hovedbiblioteket: Et vakkert og verneverdig bygg som skal forenes med samtidens biblioteksdealer, der åpenhet og aktivitet, inkludering og mangfold er mantraet.

– Vi er en samfunnsfabrikk! Det å være sammen gjør oss til dugelige folk, særlig når vi møter folk som ikke er helt som oss selv, sier Dyvi om bibliotekets viktige funksjon som møteplass. For alle.

TRINN FOR TRINN

Bergen Offentlige Bibliotek er Norges nest største folkebibliotek, etablert i 1872. Valborg Platou var byens første biblioteksjef. Hennes navn pryder plassen foran Hovedbiblioteket, som stod klart i 1917 og ble finansiert av byens egne borgere.

Gjennom over 100 år har det staselige bygget pø om pø blitt bygget ut og tilpasset tiden vi lever i. På 2000-tallet fikk Hovedbiblioteket to nye påbygg og heis. Det siste påbygget fra 2011 rommer blant annet et auditorium med plass til 100. Med det ble arkitektens opprinnelige visjon endelig slutført: Den symmetriske formen han så for seg var på plass.

I senere år har fokus i stadig større grad blitt rettet mot å gjøre Hovedbiblioteket tilgjengelig for alle. En viktig milepæl var da det nye, universelt utformede inngangspartiet stod klart i 2014.

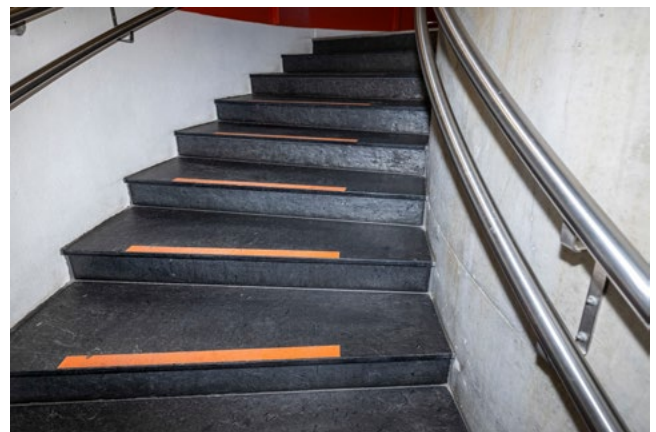
– Nå begynner en omfattende oppgradering av den tekniske infrastrukturen, som elektriske anlegg, varme, belysning og ventilasjon. Etat for

HØY OG LAV: Skranker med hev-senk-funksjon sikrer tilgang for og øyekontakt med alle; høye og lave, sittende og stående.

RETT HØYDE: Annett Garvik er fornøyd med at hun ikke lenger trenger hjelp av andre til å levere bøker når det må gå raskt, men kan benytte den utvendige automaten for hurtiglevering.

ORANSJE KONTRAST: En bruker av biblioteket gjorde oppmerksom på at det var vanskelig å se trappetrinnene i sort granitt ned til kjelleretasjen. En enkel oransje kontraststripe løste problemet.

LIV OG RØRE: Denne dagen har Naturvernforbundet et arrangement i forbindelse med Gjenbruksuka i kaféen. De som har hørselsutfordringer kan koble seg på teleslynga.

→ utbygging i Bergen kommune er byggherre. Det vil gjøre Hovedbiblioteket til en bedre bygning å oppholde seg i for alle i 100 år til, forteller Dyvi.

NYTT VERSUS GAMMELT

Et eksempel på utfordringene som oppstår når krav til tilgjengelighet møter vernebehov, er bokhyllene i stjerneformasjon i hovedrommet:

- De er del av det opprinnelige interiøret, og fredet. Vi kan verken flytte på dem eller endre hyllene innvendig. Men vi har tatt grep i forhold til siktlinjer: Vi flyttet Informasjonsdisken, slik at det er lettere å orientere seg, forteller Dyvi, og legger til:

- I gamle bygg gjelder det å finne gode løsninger innenfor de begrensningene vi har.

- Er det vanskelig å bevege seg i et nytt bygg, blir jeg sur. Men i gamle bygg skjønner jeg at tilgjengelighet ikke var et hensyn da det ble byg-

get. Samtidig er det ikke gøy å bli utestengt fra historien. Derfor er det så viktig at man gjør det man kan, supplerer Annett Garvik.

NY OPPLEVELSE

- Som rullende var den nye inngangen en liten bit magi, endelig kunne jeg besøke biblioteket enkelt på egen hånd, skrev Garvik i sin Instagram-anmeldelse av Hovedbiblioteket.

Før måtte hun ta bakveien, via en altfor bratt bakke ned til kjelleren for å komme til heisen. Noe som ikke akkurat fremkalte godfølelsen av å være velkommen.

- Før den nye inngangen kom i 2014, brukte jeg biblioteket sjeldent, for det gikk ikke å gjøre det alene. Nå er det ett av de stedene i Bergen jeg besøker oftest, forteller Garvik.

Det siste tilskuddet til biblioteket kom i 2022:

SKILTING OG VEIFINNING: Gamle bygg er ofte litt kronglete, veifinning er viktig. På hovedbiblioteket er alle rom merket med sorte kontrastbokstaver på dørkarmene. Bevisst plasserte, fargerike skranker gjør det lett å få øye på de ansatte.

«Biblioteket er hjertet av sentrum for meg.»

Annett Garvik

Nyoppussede publikumsarealer med nye rom og funksjoner og bedre belysning i det som før var en mørk kjeller. Her er det Bærekraftslab, med alt fra symaskiner til 3D-printere og laserkuttere, samt bookbart møterom og podkast- og filmstudio.

– Alt er ikke 100 % tilgjengelig. Det måtte bli litt hestehandel mellom bevaring og tilgjengelighet. Men det perfekte kan noen ganger bli det godes fiende, sier Dyvi.

Garvik har flere innspill til forbedringer. Dyvi noterer flittig.

– Vi kommer aldri til å anse oss som ferdige. Det er et kontinuerlig forbedringsarbeid å drive bibliotek. Vi skal fortsette å tilpasse oss nye behov og tilrettelegge våre tjenester i krysningfeltet mellom samfunnsutvikling, publikums innspill, lovverk og politikernes vedtak om virksomheten vår, sier hun. ●

LÆRER STADIG: Anne Marthe Dyvi noterer flittig innspill fra Annett Eidsvåg Garvik, om hvordan Bærekraftslaben kan bli enda mer tilgjengelig. – Arbeidsbenkene burde vært hev-senk og noe av utstyret står litt høyt plassert, sier Garvik. →

Anne Marthe Dyvi, rådgiver for bærekraftige, estetiske og funksjonelle omgivelser, og Marit Skotvoll, avdelingsleder drift og fellestjenester, Bergen Offentlige Bibliotek

Løsningene:

- Trinnfri hovedinngang med automatiske dører erstattet trapper og tung dør (2014)
- Heis til alle etasjer rett ved hovedinngangen, så rullende slipper ta vareheisen (2010)
- Heisen ligger i tilknytning til trappene
- Låneautomater med hev-senk-funksjon (2022)
- Skranker med hev/senk-funksjon
- Utvendig leveringsluke tilgjengelig for rullestolbrukere (2022)
- Teleslynge i alle rom der arrangementer holdes (2022)
- Flyttet infoskranken i hovedrommet, så betjeningen er mer synlig
- Tydeligere skilting og merking med skrift og kontrastfarger, for veifinning.
- Ny belysning i noen av publikumsarealene (2021–2023)
- Bevisst plassering av reoler, så det er plass til rullende
- Nye kontakter til lading for publikum, så ledninger ikke legges som snubletråder ved arbeidsplassene på mesaninen
- Nye toaletter med fargekontrast i gulv og vegg
- HC-toalett
- Terskelfri underetasje, forbedret med utjevne terskler der det var mulig

Dette kunne vi gjort annerledes:

– Når de planlagte tekniske oppgraderingene er klare, blant annet lys og ventilasjon, planlegger vi å forbedre systemet for veifinning. Dette er et prosjekt som går over flere år.

– Vi har gjort noen forbedringer av tilgjengeligheten på våre nettsider, så langt det lar seg gjøre med dagens løsning. Nasjonalbiblioteket har satt i gang et arbeid med å lage en nasjonal, digital infrastruktur.

– Valborg Platous plass, byrommet som binder biblioteket sammen med Bergen Storsenter og deler av Nonneseter klosteruin, består av steiner i grånyanser. Det uryddige rutemønsteret og for dårlig kontrast på trappetrinn og nivåforskjeller, gjør det vanskelig for å bevege seg for besøkende med nedsatt syn. Bergen kommune har planer om å forbedre plassen.

« Vi kommer aldri til å anse oss som ferdige.»

Anne Marthe Dyvi

Lyd inkluderer

Moderne bibliotek gjør mer enn å låne ut bøker.

Bergen bibliotek tilbyr gratis kurs, aktiviteter og arrangementer hver eneste uke. Da vi var på besøk, var det Gjenbruksuke i Bergen og Naturvernforbundet var i sving i kaféen. Hørselshemmede i salen kunne koble seg på en teleslynge, som er installert i alle rom der publikumsarrangementer finner sted.

– Det handler om å kunne delta på samme måte som alle andre. For mange med hørselsutfordringer er teleslynge avgjørende for muligheten til å delta, sier Jan Erik Hagesæter, tillitsvalgt i Hørselshemmedes Landsforbund Vestland.

– Det at jeg vet at lyden kommer rett inn i høreapparatet fra teleslyngene, gjør det lettere for meg å ta turen på arrangementer i regi

av biblioteket. Jeg trenger ikke bekymre meg for om jeg vil få med meg noe eller ei, sier Hagesæter, og påpeker at det gjelder flere enn mange tror: Én million nordmenn lever med en form for hørselshemming.

– Det er for galt om en så stor gruppe skal være ekskludert, sier Hagesæter.

Han oppfordrer til å hente inn fagkompetanse når teleslynger og lydanlegg skal installeres.

– Teknologien utvikles stadig. En av grunnene til at det er blitt så bra her, er nettopp at Hovedbiblioteket fikk hjelp fra profesjonelle da anlegget ble oppgradert, sier Hagesæter, og påpeker at det også er viktig å involvere brukerne i planlegging og testing.

– Det er de som vet hvor skoen trykker.

1) TELESLYNGE & LYDDEMPING: – Arkitektene liker gjerne blanke harde flater, men det skaper gjenklang som gjør det vanskelig for oss som hører dårlig, sier Jan Erik Hagesæter. Han skryter av auditoriet på hovedbiblioteket, som har god lyddemping og teleslynge.

2) VEDLIKEHOLD OG OPPLÆRING: Det hjelper ikke å ha topp utstyr, om de ansatte ikke vet hvordan det skal brukes eller det ikke fungerer. – Det er noe vi ofte opplever. Men ikke her på Hovedbiblioteket, her er alt på stell, forteller Jan Erik Hagesæter.

Slik ble biblioteket alders- og demensvennlig

Grundig forarbeid og enkle grep gjorde Deichman Oppsal til Norges første alders- og demensvennlige bibliotek.

**Norges første alders-
og demensvennlige
bibliotek**

Ligger i Oslo, i Oppsal samfunnshus
Etablert i 1979

Astrid Voldheim (74) er ferdig med dagens treningsøkt, nå har hun svingt inn døren på Deichman Oppsal, gått til høyre mot bordet dekket med ferske aviser, satt seg ned og åpnet Dagbladet. Forskning, helse, kosthold og trening er favoritt-temaene i avisene hun pløyer igjennom, siste lånte bok hun har leste var Søsterklokkene av Lars Mytting.

– Jeg har alltid likt bibliotek, og har brukt bibliotek alle steder jeg har bodd. Akkurat her kunne jeg sittet og lest hele dagen om jeg hadde muligheten, skryter Astrid, som bor ti minutters gange unna Deichman Oppsal.

PILOTPROSJEKT

Nettopp dette biblioteket, i en av Oslos bydel, er skreddersydd for eldre og personer med demens. Så har da også bydelen hovedstadens høyeste andel av innbyggere over 67. Snittet ligger på 11 prosent, her er tallet 13. Initiativet til skreddersømmen kom i sin tid fra Byrådsavdeling for helse, eldre og innbyggertjenester, som en del av kommunens satsing på aldersvennlig by.

– Mandatet var klart: Vi skulle teste ut et alders- og demensvennlig bibliotek og se om det lot seg kombinere med ordinær bibliotekdrift, forteller Ellen Wasserfall, spesialkonsulent ved Utviklingssenter for sykehjem og hjemmetjenester i Helseetaten i Oslo kommune.

Prosjektet varte fra 2018 til 2019, og tok utgangspunkt i allerede etablert kunnskap.

– Vi hadde lenge arbeidet med museumstilbud for personer med demens, sier Wasserfall, som ledet bibliotekprosjektet skulder ved skulder med seksjonsleder Mari Gudim Torp. Også seksjonsleder Heidi Scarth Hansen har vært involvert.

HJELP FRA PERSONER MED DEMENS

Prosjektet jobbet etter tre akser: Det fysiske miljøet, selve tjenesten, og aktivitetene i biblioteket. Medvirkning var sentralt.

TRIVES GODT: Hun kunne gjerne blitt sittende hele dagen, så trivelig synes 74 år gamle Astrid Voldheim det er på biblioteket.

– Det var veldig bra, for da måtte vi røske ordentlig opp og finne ut hva målgruppene ønsket og trengte, forteller Wasserfall.

For å nå målgruppen inviterte de til åpen dag, sendte direkte invitasjoner til ressurspersoner, fikk hjelp av helsepersonell, og hadde tett dialog med eldrerådet.

– Vi lente oss på kunnskapen til byrådsavdelingen som visste hvordan man best kunne komme i dialog med eldre generelt. Spørsmålet vi ønsket svar på var: Hva skal til for at du bruker dette biblioteket?

INGEN TVIL: Informasjonsskranken er plassert svært sentralt og skiltet fastslår at her kan du få hjelp. Uni-formerte ansatte gjør det også enklere å be om hjelp. →

- En åpen dag med faglig innledning og påfølgende workshop ga mange konkrete svar. I tillegg bidro personer med demens både i gruppe og i en-til-en samtaler. Nasjonalforeningen for folkehelsen sin sjekkliste for universell utforming ble blant annet brukt.
- Og slik kom det frem at også de hadde masse meninger, blant annet om skilting og møblering.

FUNN OG LØSNINGER

Lyd og lys ble målt og funnet for dårlig, og forbedret med lydabsorbenter i taket og punkt-belysning over bord. Mange påpekte også at det var vanskelig å orientere seg på biblioteket: Hvor henvendte man seg for hjelp? Hvem jobbet der? Og hvordan fungerte egentlig utlånsmaskinene?

Bedre plassering av informasjonsdisken og bruk av uniform var et tiltak. I første omgang hang de ansatte rett og slett nøkkelkort-snoren – med Deichman-logoen – rundt halsen.

- Og så var det dette med skilting. Det var for vanskelig å finne frem i hyllene. Løsningen var skilt med gode kontraster og enkel informasjon, altså ikke for mange ord. Vi løste det med hjemmelagde skilt, hvit skrift på sort bakgrunn, og en hvit kant som rammer inn hvert skilt, forteller duoen.

Selve utlånsmaskinene var også en utfordring – og er det til dels fortsatt.

- En del er ikke vant til å trykke på en slik skjerm, er redd for å gjøre feil, trykker for hardt, eller for forsiktig, forteller Hansen.

FOLK ER NØKKELEN

Piloten viste at nøkkelen til et alders- og demensvennlig bibliotek er sammensatt.

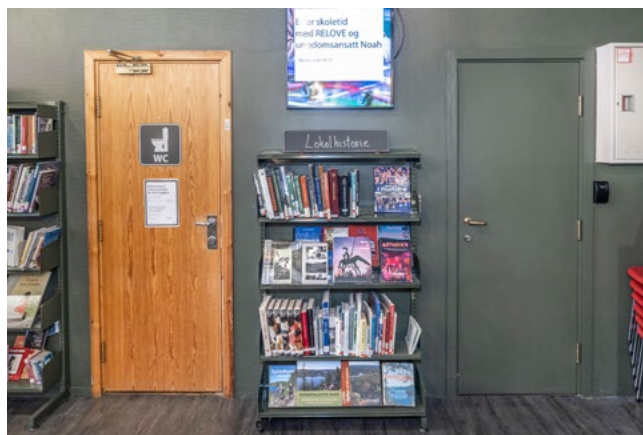
- Du må ha omgivelser som fungerer. Du må ha et tilrettelagt tilbud som treffer. Og du må ha kompetente ansatte. Det er samspillet her som er det geniale.

NYE SKILT: Mange vegrer seg litt for å spørre etter veien til toalettet. Tydelig skilting er essensielt. Disse skiltene var ikke en del av prosjektet.

OPP OG NED: Informasjonsdisken kan justeres opp og ned. Prosjektet sørget også for bedre belysning over disken.

MALTE OVER: Døren som er for ansatte ble malt i samme farge som vegg. Dermed ble døren inn til doen tydeligere for publikum.

«Det hjelper ikke med tilrettelagte omgivelser om ikke ansatte har kunnskapen som trengs.»

Ellen Wasserfall, spesialkonsulent, Utviklingssenter for sykehjem og hjemmetjenester

– Det hjelper ikke med tilrettelagte omgivelser om ikke ansatte har kunnskapen som trengs. Men kompetente ansatte, som har innsikt i målgruppens utfordringer, kan kompensere for et miljø som ikke er fullt ut tilrettelagt, de kan bygge bro over det siste gapet, fastslår Wasserfall.

Nettopp derfor ble ansatte kurset for å få økt kunnskap og forståelse for disse målgruppene og hva dette betød i praksis.

– Dette er en gruppe mennesker som gjerne ikke tar så mye plass, eller roper så høyt om sine ønsker og behov. Opplæring i demens og i eldres utfordringer tror jeg er selve clueet her.

Mye handler jo om kommunikasjon. For eksempel at personer med demens kan bruke lengre tid på å ta inn informasjon og på å formulere seg. Det gjelder å gi folk tid og rom til å kommunisere, påpeker seksjonsleder Heidi Scarth Hansen.

MYE FOR LITE

Prislappen på selve prosjektet beløp seg til 500 000 kroner.

– Man kan gjøre veldig mye uten store summer. Enkle grep og økt bevissthet har stor effekt, sier Hansen og Wasserfall.

Erfaringene spres både i Deichman-systemet og i utlandet.

– Vi har hatt kollegaer fra Estland og Polen på besøk som vil lære av oss. ●

Spesialkonsulent Ellen Wasserfall og seksjonsleder Heidi Scarth Hansen, Utviklingssenter for sykehjem og hjemmetjenester, Helseetaten, Oslo kommune

Løsningene:

- Penn og papir ved søkemaskinene
- Bruke veggfargen på dørene som kun er beregnet for de ansatte, slik blir publikumsdørene tydeligere
- Tydelig skilting til toalettet
- Skilt på hyllene, hvit skrift på sort bakgrunn, og hvit ramme rundt skiltene gjør de tydeligere mot den grønne veggen
- Lydabsorbenter
- Forbedret belysning
- Kontrastfargede puter i sofaene gjør at de oppfattes tydeligere i miljøet, et enkelt og billig triks
- Fysisk informasjon om arrangementer i form av program og plakater, altså ikke bare på nett
- Informasjon om start og slutt-tid på arrangementer
- Lettleste bøker og lydbøker er gjort mer tilgjengelig
- Kursing av ansatte
- Medvirkning, blant annet via:
 - Eldre og personer med demens
 - Helsepersonell og demenskoordinator i bydelen
 - Ansatte ved biblioteket

Dette kunne vi gjort annerledes:

- Enda bedre skilt på hyllene, nå inneholder noen av skiltene for mye informasjon
- Opprettholde kursing om målgruppens utfordringer og behov

Knutepunkt i byen

Firedoblet besøk. Oppunder 700 årlige arrangementer.
Det er fasit ti år etter at Bodø folkebibliotek flyttet ut av et utdatert,
trangt lokale og inn i et stort, fleksibelt nybygg.

Huser også barne-
og ungdomsbibliotek,
kafe, møterom,
studierom, visningsrom
for kunst og
utstillingsrom

Åpnet i 2014
6300 kvadratmeter

FOKUS PÅ LYS: Smart bruk av lys skaper kontraster som gjør det enklere å orientere seg. Å unngå gjenskinns og blanding er også viktig.

Rett ved havnen, på en indrefilet av en tomt, troner to signalbygg side om side: Stormen konserthus og Stormen bibliotek. Det høyeste bygget med utsikt til havet er litt av en kontrast til det tidligere biblioteket. Det lå i det gamle rådhuset fra 1950-tallet.

– Biblioteket var i veldig dårlig forfatning. Brukte du rullestol og skulle opp i andre etasje måtte du be personalet om hjelp og bli fulgt til heisen, som lå i noen bakganger. Det minnes Sissel Hughes, leder for samlingsutvikling i Stormen bibliotek. I tillegg var det trangt, og knapt egnet til annet enn utlån av bøker.

GOD Plass: Skikkelig bredde mellom hyllene gjør det enkelt å ta seg frem, påpeker biblioteksjef Stine Qvigstad Jenvin (t.v.) og fagleder Sissel Hughes.

→ ANNET INNHOLD

– Vi hadde jo ikke særlig plass til mennesker, så det ble med rundt 12 arrangementer i året, sier Hughes.

Til sammenlikning huset tiårsjubilanten 684 arrangementer i 2022, alt fra små opplesninger til store NRK-produksjoner. Stormen erstattet det utdaterte hovedbiblioteket og fire filialer, som til sammen hadde 120.000 besøkende årlig.

– Med Stormen er besøket omtrent fire-doblet, forteller Hughes. Hun har jobbet i Bodø-biblioteket i 20 år, og sett store endringer.

– Biblioteket skal ikke lenger bare låne ut bøker. Bibliotekloven er tydelig på at vi skal være en aktivitets- og møteplass for alle, sier hun.

NØKKELEN ER SELVSTENDIGHET

Det betyr at både bygg og innhold skal passe for alle. Flere grupper var involvert i det arbeidet, deriblant Jarle Arntzen og Sidsel Agathe Ofstad Simonsen fra Bodø lag av Norges Blindeforbund.

– Det er viktig å være tidlig med i prosesser, hvis ikke må man kanskje rette opp feil i etterkant, sier Jarle Arntzen.

– Ja, og her kom vi litt sent inn i prosessen, men alt i alt ble resultatet bra, mener Ofstad Simonsen.

Hun bor en halvtimes gange unna, og tar gjerne turen til biblioteket – aller helst med følge. Å dra med barn og barnebarn liker hun best, selv om hun og Arntzen, som begge er født med sterkt redusert syn, mener biblioteket stort sett holder mål.

– Det er viktig at ting som oppmerksomhetsfelt, kontraster og slikt er på plass, hvis ikke er vi jo avhengig av å ha med en ledsager hvor enn vi skal gå. Da blir vi mindre selvstendig, sier Ofstad Simonsen.

På sin ferd rundt i biblioteket påpeker de at markeringen på trappetrinnene bør være tydeligere.

– For det er vanskelig å skjelne trinnene i trappen, sier Jarle Arntzen.

Og bedre markering, det kommer. Kommunen har kartlagt tiårsjubilantens forbedringspotensiale, og arbeidet med å rette opp gamle feil og mangler er i gang.

TETT PÅ: Skiltene, både varianten med hvit skrift på sort bunn og omvendt, fungerer godt. – Det viktige er at det ikke står noe foran skiltene. Vi må kunne gå helt inntil, poengterer Jarle Arntzen.

ENKLERE LØSNING: I stedet for det tradisjonelle kategoriseringsystemet, valgte Stormen å organisere bøkene på enklere vis. – At det er lettere å finne frem er også en del av universell utforming, sier fagleder Sissel Hughes.

MER KONTRAST, TAKK: Trappenesene er bleknet med årene. Sidsel Agathe Ofstad Simonsens ønske om tydeligere kontrast skal snart bli oppfylt.

FOKUS PÅ LYS

På vei opp trappen roser Arntzen og Ofstad Simonsen løsningen med lys under den doble håndløperen. Smart bruk av lys skaper kontraster som gjør det enklere å orientere seg i byggene.

– Jo dårligere synet er, dess større er behovet for lys. Men det er viktig med riktig lys, det må komme ovenfra. Hvis ikke blir man blendet, forklarer de to, som understreker at de ikke har fasit for alle.

– Det er mange ulike behov, så det gjelder å lande løsningene som er best for flest. Og én ting er sikkert: Universell utforming gagnar ikke bare gruppene som virkelig trenger det. Det er en fordel for alle.

FLEKSIBELT BYGG

Målet med Stormen bibliotek var klart fra start. Det skulle bli et fleksibelt bygg.

– Bruken av bibliotek har jo endret seg mye på ti år, og her kan vi enkelt rigge om til ulike behov og arrangementer, sier biblioteksjef Jenvin.

Særlig hyllene på hjul gjør susen. Men for at omrigget skal fungere for alle, må ansatte vite hva universell utforming betyr i praksis.

– Vi er for eksempel veldig bevisst på at ingen-

ROM FOR EVENTYR: Eventyrrommet er flittig brukt til forestillinger og høytlesinger. Kun trappetrinnene leder ned til gulvet, ved behov legges

ting skal stå i veien, og at det skal være lett for alle å komme til, sier biblioteksjefen og fagsjefen.

De er også opptatt av å styrke kompetansen på andre hold.

– Derfor har vi blant annet hatt besøk av hjelpemiddelsentralen her. Og alle som booker møterom blir sterkt oppfordret til å bruke lydanlegget. Det var en som sa at: «Nei, det hadde de ikke behov for». Men da påpekte vi at utfordringer med hørsel ikke synes utenpå, sier Sissel Hughes. ●

RYDDE OPP: Biblioteksjef Stine Qvigstad Jenvin mener skiltet inneholder alt for mye informasjon. Her skal det overflødige vekk.

Stine Qvigstad Jenvin,
Biblioteksjef

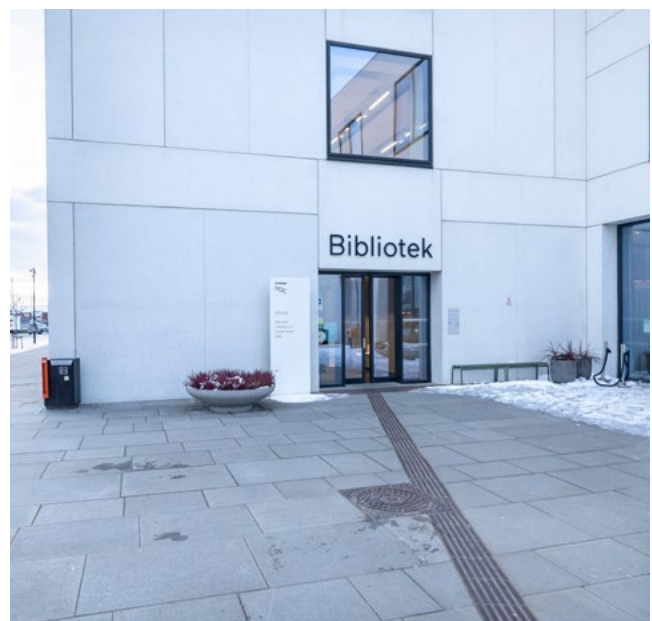
Løsningene:

- Skreddersydd bruk av lys, som skaper kontraster for enklere orientering
- Korrekt lysstyrke på hvert område: 200 lux i korridorene, 300 lux på informasjonstavlene og leselys som kan justeres opp til 800 lux, sterkere lys i resepsjonen enn ellers
- Overordnet lys-prinsipp er utekompensert lys: at mengden tilført lys justeres i forhold til naturlig lys
- Skjerming for å unngå gjenskinns og blinding
- Reoler med lys
- Fleksibel møblering med hyller på hjul
- Doble håndløpere med lys
- Skilt med gode kontraster
- Tydelig kontrast mellom dører og vegger
- Ledelinje frem til informasjonsskranken
- Enkel kategorisering av bøker
- Lydabsorbenter
- Oppvarmet fortau
- God bredde mellom hyllene
- Teleslynge
- Heis med informasjonsstemme
- Lyddempende tepper fra tak til gulv i saler
- PC med tastatur med stor skrift og fleksibel skjerm
- Uniformerte ansatte

Dette kunne vi gjort annerledes:

- Markering av søyler
- Tydelige trappeneser
- Mindre informasjon på enkelte skilt, særlig de som viser innholdet i hver etasje, kun utfyllende tekst for aktuell etasje
- Ledelinje umiddelbart innenfor hovedinngangen
- Ledelinje til skranken på barneavdelingen i tredje etasje
- Punktskrift i underkant av håndløpere med informasjon om etasje
- Annen plassering av HC-parkering
- Bedre punktskrift-informasjon i heisen
- Innleveringsmaskinen kan være for høy for enkelte (innleveringskranken er rett ved)
- Skilting på samisk
- Lyd bærer opp fra den gjennomgående, innebygde gata utenfor biblioteket

En rekke av punktene er allerede under utbedring.

Tydlig budskap

**Det er ikke bare bygget som skal være for alle.
Det gjelder også bibliotekets Facebook- og nettside.**

Film uten tekst? Lange tekster? Liten skrift? Skrift med dårlig kontrast? Dette forsøker biblioteket å unngå. I 2016 kom EU-direktivet som fastsatte en minstestandard for tilgjengelighet av nettsteder i offentlig sektor. Det betyr blant annet synstolkning av videoopptak på nett og universelt utformet intra- og ekstranett. Ved Stormen bibliotek jobber de for å gjøre kommunikasjonen så tilgjengelig og tydelig som mulig, både på hjemmesiden og Facebook.

– Vi har ingen egen kommunikasjonsavdeling, dermed er det mange som legger ut ting i våre kanaler. Derfor jobber vi for å øke bevisstheten om universell utforming hos alle, sier biblioteksjef Stine Qvigstad Jenvin.

– Universell utforming handler om mye mer enn selve bygget, men også hvordan tjenestene våre presenteres, fastslår fagleder Sissel Hughes.

Lys gir ro

Øverst, borterst i biblioteket ligger barneavdelingen. Slik kan ungene boltre seg høylytt uten at øvrige bibliotekgjester merker stort til lyden.

Og når det gjelder lyden, så har Stormen gjort seg en interessant erfaring.

– I begynnelsen slo vi bare på lyset her. Det var mye lysere enn vi har det nå, men det viste seg at lyset trigget ekstremt mye aktivitet. Så dempet vi belysningen. Det skapte en helt annen, roligere atmosfære som hadde en tydelig effekt på ungene, forteller fagleder Sissel Hughes.

Nytt liv i fredet bygg

Haugesund Folkebibliotek fra 1967 ble restaurert, universelt utformet og fredet i en og samme vending. Nå er huset så populært at det trengs flere grep.

Tegnet av arkitekt David Sandved • Tatt i bruk i 1967
Restaurert, gjenåpnet og fredet i 2019 • Pris, inkludert ny park: rundt 50 millioner kroner

FOKUS PÅ LYS: Smart bruk av lys skaper kontraster som gjør det enklere å orientere seg. Å unngå gjenskinn og blending er også viktig.

– Både plass og lyd er blitt en utfordring, konstaterer biblioteksjef Siri O. Vikse.

Besøkestallene er mer enn doblet, til rundt 300 000 i 2023. På scenen i hovedsalen var det gjennom året rundt 500 arrangementer.

Vinteren 2024 setter biblioteksjefen derfor i gang en intern flytteprosess – godkjent av Riksantikvaren – for å skape mindre støy og utnytte hver krok i huset.

– Men vi sprekker snart i sømmene, og ser på mulighetene for å utvide i tråd med fredningsbestemmelsene, sier hun.

ÅPENT ROM

Haugesund Folkebibliotek ble tegnet av byens kjente arkitekt, David Sandved, og tatt i bruk i 1967. Arkitekten tegnet huset som et helhetlig

verk, med alle detaljer fra eksteriør til interiør. Etter restaurering og gjenåpning i 2019 framstår huset igjen som et autentisk og vakkert eksempel på 1960-talls arkitektur.

– Til og med plasseringen av bokhyllene er fredet, forklarer Siri O. Vikse.

Biblioteket var stengt i to år mens det ble pusset opp. Nye forskrifter og krav til blant annet universell utforming måtte balanseres med vernehensyn. Hovedetasjen er tegnet som ett stort, åpent rom, uten dører og terskler – på mange måter et bra utgangspunkt for bedre tilgjengelighet.

– Men lydmessig er det en utfordring at vi ikke kan lukke dører når vi har så stor aktivitet, sier biblioteksjefen.

Internflyttingen vil hjelpe. Barneavdelingen, →

«Vi kan, og må, utvikle oss selv om biblioteket er fredet.»

Siri O. Vikse

→ som ikke brukes mye om kvelden, skal ned i hovedetasjen, mens det blir ny fag- og forskningsavdeling med leseplasser i andre etasje. Dermed unngås langt på vei lydkonkurranse mellom avdelingene og arrangementene på scenen.

Lyden er ellers ganske bra i lokalene: Møblering med skråstilte bokhyller, innredning med mye treverk, og moderne nålefilt på gulvene er med på å dempe lyden.

BEDRE ADKOMST

Under restaureringen ble det installert ny publikumsheis, som sikrer adkomst for alle til andre etasje. Det fantes ikke før. I tillegg kom det på plass ting som ny kafé, HC-toalett og stellerom.

Gaming-rommet derimot, var en nøtt. Den populære spillavdelingen havnet på «kvisten» øverst i huset, hvor det er trapper opp og en smal dør inn. Begge deler umulige å fikse på grunn av fredningen.

Siri O. Vikse understreker:

– Biblioteket skal være for alle, og det skjærer i hjertet når vi må si «beklager, her kommer du ikke inn».

Også det problemet løses når avdelinger bytter plass. Gaming skal ned i hovedetasjen, hvor alle kommer til. Biblioteket har også fått støtte av Nasjonalbiblioteket til å utvikle nye gaming-møbler, som skal designes for blant annet å redusere støy.

– Møblene skal fungere som en mal også for andre bibliotek med e-sport.

SAMLINGSSTED FOR UNGE

Når besøkstallene har gått i taket, er det også på grunn av ordningen med meråpent bibliotek. I 2023 brukte godt over 25 000 mennesker huset på kveldstid, utenom vanlig åpningstid.

– På forhånd fryktet enkelte hærverk i et fredet bygg uten ansatte til stede, men det har ikke vært et problem. På kveldstid er det flest ungdommer her. De har gjort huset til sitt, og er derfor ikke interessert i å herpe det, mener biblioteksjefen.

Ungdom regnes som en vanskelig gruppe å nå for biblioteker, og hun er fornøyd med å ha snudd utviklingen i Haugesund.

– Selv om de bruker huset som en møteplass hvor de henger og er sosiale, håper jeg det også kan være et «gateway drug», en inngangsport, til lesing.

Siri O. Vikse synes det er en morsom utfordring å drive et moderne bibliotek mellom veggene i et kulturminne.

– Vi kan, og må, utvikle oss selv om biblioteket er fredet. Det er jo tjenestene vi leverer hver dag som gjør dette til et levende kulturhus.

Hun mener faste rammer og begrensninger kan gjøre det enklere å ta valg enn hvis man har blanke ark.

FAST BRUKER: Astrid Haukelidsæter leser aviser på biblioteket flere ganger i uken. Det nye området med aviser, tidsskrifter og sittegrupper var musikkavdeling før oppussingen.

BORT MED BILENE: Foran biblioteket er det anlagt en ny og universelt utformet park, som er blitt svært populær. Området var tidligere parkeringsplass.

MODERNE TIDER: Ny publikumsheis sørger for adkomst for alle, slik at 1960-talls bygget fungerer også for dagens bibliotekbrukere. Barneavdelingen her i andre etasje skal i 2024 flyttes ned i første etasje.

- – Estetiske regler er i alle fall ikke dumt. For kommunalt ansatte er ikke alltid de mest estetisk anlagte, sier hun og ler godt.

FÆRRE HINDRINGER

En utfordring under restaureringen, var at huset originalt ble tegnet med mange skranker. Fast-monterte og en del av fredningen, men i veien for dagens selvbetjeningsløsninger.

– Før i tiden skulle bibliotekaren stå bak skranken, nesten som en fryktinngytende autoritet du skulle på besøk til, sier Siri O. Vikse.

– I dag er målet vårt at folk skal senke skuldrene og føle seg hjemme idet de kommer inn døren.

Skranken i inngangspartiet ble godkjent fjernet. Det åpnet opp rommet og gjør det enklere å ta seg frem. Andre skranker lenger inn i lokalet er beholdt. Av uu-hensyn er de kombinert med nye og lavere løsninger, slik at de fungerer for alle brukere.

ÅPNET PARK OG TOK PRIS

Området foran biblioteket ble tidligere brukt til parkeringsplass. Nå er det en populær, universelt utformet park med plen, vannspeil, lekeapparater, hinderløype og en 35 meter lang plasstøpt benk. Formspråk og materialvalg i parken gjenspeiler David Sandveds originale design.

På biblioteket kan folk låne ikke bare bøker, men også pledd og leker som kan brukes ute i parken.

Kent G. Dagsland Håkull, avdelingsleder Plan, Haugesund kommune, er glad folk i alle aldre har tatt parken i bruk.

– Området er med på å skape liv i sentrum og er blitt viktig for byutviklingen, sier han.

Haugesund kommune fikk i 2020 Rogaland fylkeskommunes Tilgjengelighetspris for biblioteket og parken. Prisen deles ut til enkeltpersoner eller organisasjoner som gjør en spesiell innsats for å skape et universelt utformet Rogaland. ●

GJENNOMFØRT: Alle nye bokhyller er spesiallaget i samme stil som de originale.

NYTTIG DETALJ: Stikkontakter i praktisk høyde ved arbeidsplassene. Ingen trenger å bøye seg ned til gulvet eller strekke seg langt opp på veggen for å plugge inn mobil eller datamaskin.

EN LYS IDÉ: Hovedsalen med originale «Louvre» lamper, tegnet av den danske designeren Poul Henningsen. Da det ble vanskelig å finne lyspærer til lampene, kom forslaget om å bytte dem ut med lysstoffrør. Men daværende biblioteksjef satte foten ned, og startskuddet gikk for fredningsprosessen. Nå er lampene restaurert med LED-lys.

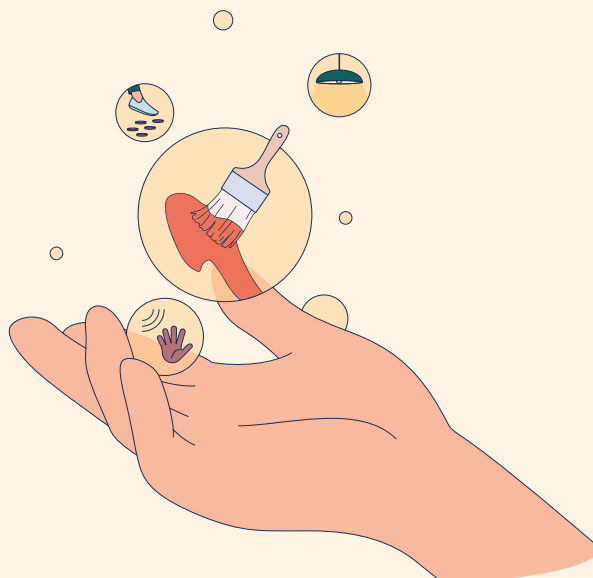
Siri O. Vikse, biblioteksjef og Kent G. Dagsland Håkull, avdelingsleder Plan, enhet for byutvikling, Haugesund kommune

Løsningene:

- Ny publikumsheis
- Tre nye HC-parkeringsplasser på gateplan, ved hovedinngangen
- HC-toalett og stellerom i begge etasjer
- Teleslynge
- Ny kafé
- Ny avis- og tidsskriftsavdeling med sittegrupper
- Ny, universelt utformet park foran biblioteket med benker, vannspeil, lekeapparater, hinderløyper og stier
- Utadrettede tjenester, som formidling på demensavdelinger
- Fokus på digital tilgjengelighet, er testbibliotek for utforming av universelt utformede nettsider for bibliotek i Rogaland

Dette kunne vi gjort annerledes:

- Skrankeløsningene burde vært mindre dominerende
- Gaming-rommet har ikke hatt adkomst for alle, vil få det når avdelingen flyttes til hovedetasjen
- Lydforholdene er utfordrende med mye folk på huset, blir bedre når vi flytter rundt på avdelinger
- Vi trenger mer plass, og ser på muligheter for utvidelse
- Noen av benkene i parken kan være vanskelige å bruke for enkelte, de er litt dype og mangler armlener

Slik definerer vi universell utforming i Norge

I Norge baserer vi forståelsen av universell utforming på en amerikansk definisjon og syv prinsipper fra 1997.

Prinsippene ble utviklet av en gruppe arkitekter, produktdesignere, ingeniører og miljødesignere tilknyttet Centre for Universal Design ved North Carolina State University i USA. Arbeidet ble ledet av Ron Mace, som på 1980-tallet formulerte begrepet «universal design».

Den amerikanske arkitekten var selv rullestolbruker. Ideen om universell utforming vokste ut av en frustrasjon over begreper som «barrier free» (uten hindre) og «accessibility» (tilgjengelighet). Han mente de var stigmatiserende, fordi de ble oppfattet som spesielle løsninger for personer med nedsatt funksjonsevne. Løsninger som eksponerte handikap og annerledeshet fremfor å integrere og fremheve de som er felles menneskelig.

Mace ønsket å introdusere et designbegrep og en designstrategi som opphevet skillet

mellom «dem» og «oss», som tok høyde for det menneskelige mangfold og endringer i livstidsperspektiv. Universell utforming skal ifølge Mace gjøre produkter og omgivelser brukervennlige for alle i størst mulig utstrekning, uten behov for tilpasning.

Norske lover og forskrifter definerer konkrete krav til universell utforming i Norge – tuftet på disse prinsippene. Men prinsippene er i seg selv nyttige rettesnorer for alle som jobber med utforming.

Utforming av produkter og omgivelser som kan brukes av alle mennesker, i så stor grad som mulig, uten behov for tilpasning eller spesiell utforming.

Syv prinsipper for universell utforming

1

LIKE MULIGHETER FOR BRUK

Utformingen skal være brukbar og tilgjengelig for personer med ulike ferdigheter.

.....

2

FLEKSIBEL I BRUK

Utformingen skal tjene et vidt spekter av individuelle preferanser og ferdigheter.

.....

3

ENKEL OG INTUITIV I BRUK

Utformingen skal være lett å forstå uten hensyn til brukerens erfaring, kunnskap, språkferdigheter eller konsentrasjonsnivå.

.....

4

FORSTÅELIG INFORMASJON

Utformingen skal kommunisere nødvendig informasjon til brukeren på en effektiv måte, uavhengig av forhold knyttet til omgivelsene eller brukerens sensoriske ferdigheter.

.....

5

TOLERANSE FOR FEIL

Utformingen skal minimalisere farer og skader som kan gi ugunstige konsekvenser, eller minimalisere utilsiktede handlinger.

.....

6

LAV FYSISK ANSTRENGELSE

Utformingen skal kunne brukes effektivt og bekvemt med et minimum av besvær.

.....

7

STØRRELSE OG Plass FOR TILGANG OG BRUK

Hensiktsmessig størrelse og plass skal muliggjøre tilgang, rekkevidde, betjening og bruk, uavhengig av brukerens kroppsstørrelse, kroppstilling eller mobilitet.

Postadresse:
Postboks 1378 Vika, 0114 Oslo

Besøksadresse:
Haakon VII's gt. 9, 0161 Oslo

Telefon: 24 13 26 00
E-post: ks@ks.no

www.ks.no